

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

pracoviště oboru Orální historie – soudobé dějiny

Diplomová práce

Mgr. Jan Šenkýř

**Vysílání v roušce – sonda do výroby zpravodajství České televize
vprostřed koronavirové krize**

Broadcasting with a Face Mask – Insight into Czech TV News Production
in the middle of the Coronavirus Crisis

Praha 2020

vedoucí práce: prof. PaedDr. Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. července 2020

Jan Šenkýř

Poděkování

Mé poděkování patří deseti narátorům z Redakce zpravodajství České televize, kteří byli ochotni se podělit o své prožitky v době, jež dramaticky proměnila jejich práci a ovlivnila i jejich životy mimo areál na Kavčích horách. Uznání patří i vedoucímu práce, prof. PaedDr. Mgr. Miroslavu Vaňkovi, Ph.D., nejen za rady, pomoc a nadhled poskytnuté a prokázané při tvorbě této práce, ale také za to, že mě přivedl ke studiu oboru orální historie – soudobé dějiny. Poděkování zároveň směřuji k celému pracovišti tohoto oboru na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, personálně prolnuté s Ústavem soudobých dějin Akademie věd ČR: zejména doc. PhDr. Pavlu Mückemu, Ph.D., Mgr. et Mgr. Lence Krátké, Ph.D., Mgr. Jiřímu Hlaváčkovi, Ph.D., a Mgr. Janě Wohlmuth Markupové.

Abstrakt

Práce na základě deseti rozhovorů s reportéry a moderátory České televize, jejich analýzy a interpretace dokumentuje okolnosti výroby zpravodajství v době, kdy vláda přijímala bezprecedentní opatření ve snaze zabránit šíření nového typu koronaviru (SARS-CoV-2). Přináší svědectví novinářů z nejturbulentnějšího období a snaží se to, jak vnímali zásahy státu i vynucené změny ve výkonu vlastní práce, zasazovat do kontextu. Reflektuje i roli novinářů a to, jak ji sami chápali. Většina interview byla pořizena během nouzového stavu. Výsledný text stojí na metodě orální historie. Zároveň se zamýšlí nad jejími styčnými body se žurnalistikou a nad tím, zda koronavirová krize obě profese někam posune.

Klíčová slova

koronavirus; covid-19; Česká televize; zpravodajství; novináři; vnímání

Abstract

The thesis documents circumstances of TV news production at the time when the government was taking unprecedented measures to prevent from spreading of a new type of coronavirus (SARS-CoV-2). The documentation is based on ten interviews with Czech Television reporters and anchormen together with both the analysis and interpretation of these interviews. The work is bringing the evidence of journalists from the most turbulent period. It makes efforts to contextualize how the journalists perceived the government interventions as well as enforced changes in the course of their work. The thesis reflects also the role of the journalists themselves and how they see it themselves. The majority of interviews were done during emergency rule. The final text is based on oral history method alongside with the reflection on contact points with journalism. It reflects also on a possibility whether the coronavirus crisis might move both mentioned professions forward.

Keywords

coronavirus; COVID-19; Czech Television; news; journalists; perception

OBSAH

Úvod.....	6
1. Pandemie přichází	9
2. Jak na pandemii?	12
2.1 Ovládání veřejnosti	13
2.2 Ovládání informací.....	15
3. Vnímání je vším – žurnalistika a orální historie.....	19
3.1 Rozhovor jako nástroj	21
3.2 Další milník pro orální historii?	23
4. Narátoři a tazatel.....	25
5. Ve službách služby veřejnosti	27
5.1 Vnímání rizika.....	28
5.2 Od slov k činům	31
5.3 Výroba zpravodajství	36
5.4 Roušky.....	40
6. Informování o vládních opatřeních	42
6.1 Pohled na vládní opatření.....	46
6.2 Neformální rozhovory novinářů s politiky.....	48
7. Vnímání vlastní role	50
7.1 Role televize.....	50
7.2 Osobní role	54
8. Závěr.....	57
Použité prameny	60

Úvod

„Zachránili jsme tisíce mrtvých,“ pravil český premiér v závěru dubna 2020.¹ V té době jsem domlouval první rozhovory pro tuto práci. Poněkud honosivý a především neobratný výrok Andreje Babiše jen podpořil můj záměr zaznamenat prožitky novinářů² a pokusit se zachytit jejich **vnímání (vprostřed) koronavirové krize**. Jako většina pracujících lidí čelili mnoha výzvám v rovině osobní i profesní, jedna z nich ale byla velmi specifická. Spočívala v práci s takovými výroky, jaký pronesl předseda vlády. Bylo jich mnoho od mnohých představitelů státu – byť byly šikovněji formulovány, často je spojovala neurčitost, nejistota, nervozita a někdy i neznalost. Byla to ovšem klíčová surovina pro **výrobu zpravodajství** v době, kdy se ještě zvýšily nároky na jeho rychlost a přesnost (samozřejmě to nebyla složka jediná, ale v prvních dnech až týdnech, kdy kabinet zveřejňoval různá omezení a zákazy, kterými se veřejnost měla dennodenně řídit, byly tiskové konference ministrů zásadní).

V důsledku byl premiérův výrok o záchraně tisíců mrtvých nezáměrně pravdivý, jakkoli rozporuplně může taková charakteristika znít. Smrtnost³ nového typu koronaviru (SARS-CoV-2), resp. nemoci jím způsobené (covid-19), která v Česku pravděpodobně zůstává pod třemi procenty, se výrazně zvyšuje s věkem. Kritickým průběhem jsou ohroženi starší lidé a pacienti s chronickými onemocněními (cukrovka, kardiovaskulární problémy, vysoký krevní tlak aj.).⁴ Lékaři při popisu příčin úmrtí konkrétních pacientů začali záhy používat formulaci „zemřel s koronavirem“ místo „zemřel na koronavirus“. To jsou základní, dosud známá fakta, jejichž analýzou se tato práce nezabývá; jde o skutečnosti, které tvoří rámec, v němž se její úvahy a zjištění pohybují.

¹ Předseda vlády Andrej Babiš na tiskové konferenci kabinetu dne 24. dubna 2020 reagoval na fakt, že část vládních opatření, přijatých ve snaze bránit šíření nákazy koronavirem, označil Městský soud v Praze za nezákonná a zrušil je: „Nejsem si vědom, že bychom udělali nějakou chybu. Vláda udělala maximum, má jasný výsledek. Zachránili jsme tisíce mrtvých.“ Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-po-mimoradnem-jednani-vlady--24--dubna-2020-181213/>.

² Není-li uvedeno jinak, generické maskulinum v textu zahrnuje obě pohlaví, tedy novináře i novinářky, ministry i ministryně apod.

³ Poměr počtu zemřelých k celkovému (zjištěnému!) počtu onemocnělých. Ukazuje klinickou závažnost onemocnění, ale neříká nic o jeho frekvenci. Detailněji například na: http://www.khshk.cz/e-learning/kurs1a/kapitola_24_ukazatele_mrtnosti_a_smrtnosti.html.

⁴ *Chřipka versus koronavirus* [online]. Praha: Státní zdravotní ústav, ©2020 [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné na: <http://www.szu.cz/tema/prevence/chripka-versus-koronavirus-podobnosti-a-zasadni-rozdily-k-18>.

Během prvních měsíců, kdy Česko žilo s koronavirem na svém území a virus i nemoc stejně jako vládní opatření, přijímaná ve snaze zabránit šíření nákazy, byly dominantními tématy ve společnosti a v médiích, jsem uskutečnil **deset rozhovorů s redaktory a moderátory** Zpravodajství České televize. Osm rozhovorů jsem nahrál ještě **během nouzového stavu**, který v zemi platil do 17. května 2020, zbylé dva pak na začátku června.

Základy, na kterých tato práce stojí, představuje metoda **orální historie** – obraz minulosti popsany vlastními slovy, propojený s badatelovým úsilím dobrat se nových poznatků díky rozhovorům s účastníky či svědky určité doby (Vaněk 2015, s. 14). Všichni narátoři jsou zároveň mými kolegy: v České televizi pracuji téměř 20 let, poslední roky jako editor hlavní zpravodajské relace *Události*, vysílané souběžně na ČT1 i ČT24 každý den od 19 hodin. Výhody i nevýhody trojúhelníku tazatel–narátor–kolegové jsem se pokusil v rámci této práce postihnout, stejně jako určitou „příbuznost“ žurnalistiky a orální historie, které spojuje interview jako naprosto základní nástroj, s nímž obě disciplíny dál pracují.

Teoretické pasáže textu reflektují i mediální obraz počátků koronavirové pandemie a vybraných předchozích globálních epidemií s ohledem na krizovou komunikaci i pokusy o usměrnění chování veřejnosti. Nabízejí paralely, které můžou až překvapit – například jak jsou dnešní diskuse o protiepidemických opatřeních podobné těm, které se odehrávaly před sto lety. Sociální média jsou pochopitelně novým prvkem – do textu se podařilo zapracovat alespoň první zajímavé výsledky kvantitativních analýz jejich role v tom, jak lidé přijímají a šíří informace a dezinformace.

Empirické části dominuje specifická výzva. Velmi pravděpodobně jde o úplně první, a pokud ne, pak zcela jistě o jednu z prvních kvalifikačních prací, která se zabývá tím, jak společnost ovlivnil nový typ koronaviru. Spíše než o obraz minulosti popsany vlastními slovy tak jde o obraz přítomnosti. S veškerým respektem k vynikající knize Paula Thompsona *The Voice of the Past* bych si dovolil přiřadit následujícím stranám podtitul ***The Voice of the Fast*** – s odkazem na osobnosti narátorů a na rychlost, s jakou museli v kritické době (i se zmatenými informacemi) pracovat, a zároveň částečně i v narážce na časovou tíseň, v níž musel vznikat tento text.⁵ Novináři nemluvili jen o tom, jak koronavirová krize proměnila televizní vysílání, v rozhovorech nabídli i **vlastní náhled na**

⁵ Ostatně téma mé diplomové práce jsem kompletně změnil na základě aktuální situace. S prvními případy nákazy v Česku (s přihlédnutím ke světovému dění a také k mediální pozornosti, kterou si nový typ koronaviru vydobyl) jsme s vedoucím práce příliš dlouho o smysluplnosti změny neváhali.

covid-19 a státem přijímaná opatření. Zatímco zákon i etický kodex vylučují jeho prezentaci na obrazovce, diplomová práce přímo vybízí k jeho analýze a interpretaci – obzvláště ve spojení s osobními rovinami zaznamenaných svědectví a vlivem na každodenní život lidí, kteří měli o koronaviru nestranně informovat veřejnost.

Odborných pramenů k dopadům aktuální pandemie bylo v době vzniku tohoto materiálu pomálu a rovněž metoda orální historie byla „nasazena“ rychleji, než bývá obvyklé. Vzhledem k omezenému času bylo sice nevyhnutelné realizovat s každým narátorem jen jeden rozhovor, upozadit jejich celistvé životní příběhy a akcentovat soudobé prožitky, ale jádro orální historie zůstalo nedotčeno – podařilo se shromáždit vzpomínky, postřehy a názory významné skupiny relevantních aktérů bouřlivého období. Někteří z nich přitom sami zmiňovali, že si ještě neutvořili ucelený obraz prvních koronavirových týdnů a měsíců. Možná o to cennější bylo zaznamenat jejich komentáře v tom syrovém, neutříděném a **původním stavu**. Věřím, že přátelský průběh nahrávání interview napomohl i k tomu, že případné budoucí oslovení týchž narátorů s odstupem času, ať už by se měly proměnit jen odpovědi, anebo i otázky či tazatel, by vyústilo v jejich souhlas. Ostatně dobrá věda je taková, ve které se dá pokračovat...

1. Pandemie přichází

Postup nákazy koronavirem se stal počátkem roku 2020 dominantní světovou událostí. Čína uvolnila první informace o možném riziku 31. prosince 2019 a začátkem ledna její úřady potvrdily, že jde o nový typ koronaviru, který záhy získal pojmenování **Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2** (odtud zkratka SARS-CoV-2).⁶ Kontrolu informací, o kterou se režim podle dostupných zpráv snažil a stále snaží, narušil a zároveň doložil případ lékaře Li Wen-lianga, kterého policie obvinila ze šíření poplašné zprávy; chorobě později sám podlehl.⁷ Šíření nákazy z Číny, pozdější vznik nových významných ohnisek v Evropě (zejména v Itálii) a následně ve Spojených státech a pak v Brazílii je obecně znám – uznávaným zdrojem relevantních čísel se brzy stala americká Johns Hopkins University a její Coronavirus Resource Center,⁸ případně server Worldometers.info.⁹

Rychleji než samotný virus se ale po světě šířily **informace a dezinformace**. Političtí lídři a zodpovědné organizace v jednotlivých zemích stáli před klíčovými výzvami, jak usměrnit chování lidí a zamezit panice. K tomu ovšem potřebovali precizně zvládnout krizovou komunikaci. Nerad bych dělal závěry hned na úvodních stránkách práce, ale jistě nebude překvapením konstatování, že nejen narátoři oslovení v tomto projektu nehodnotili počínání tuzemských autorit v počátcích pandemie zrovna příznivě. Ostatně i mnozí světoví lídři oscilovali mezi bagatelizováním rizika a strašením – nedlouho po bohorovných prohlášeních zavírali hranice a zakazovali lidem volný pohyb. Ještě 30. ledna 2020 italský premiér Giuseppe Conte ujišťoval, že situace je pod kontrolou.¹⁰ O měsíc později íránský prezident Hassan Rouhání prohlašoval, že jde o spiknutí ze strany nepřítele, který chce jeho zemi paralyzovat.¹¹ Britský ministerský předseda Boris Johnson na začátku března vyzval spoluobčany, aby se chovali jako obvykle (jeho případ je

⁶ Detailnější popis vývoje nákazy, terminologie i rizik odhadovaných začátkem roku 2020 je dostupný například na: http://www.hygp Praha.cz/dokumenty/informace-k-pripadum-pneumonie-pravdepodobne-spojene-s-novym-koronavirem--wu-chan--cina-4508_4508_161_1.html.

⁷ Oftalmolog Li Wen-Liang se snažil upozornit především své kolegy lékaře na počínající epidemii nového viru. Sám zaznamenal několik případů, podle něj se podobaly SARS. Příběh popsala snad všechna globální média, základní informace jsou dostupné například na: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51364382>.

⁸ Interaktivní přehledy, které dávají dohromady data mnoha organizací, univerzita stále aktualizuje na svých webových stránkách: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.

⁹ Mezi českými novináři oblíbený zdroj dat, stále funkční na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.

¹⁰ *This pandemic explained*. 1. díl. [epizoda dokumentárního seriálu]. USA, Netflix, 2020.

¹¹ Tamtéž.

obzvláště tragikomický, neboť sám později s koronavirem skončil na jednotce intenzivní péče).^{12, 13} Jair Bolsonaro, brazilský prezident, přibližně ve stejnou dobu mystifikoval veřejnost výrokem, že to, co se říká o koronaviru, jsou nesmysly (sám se později také nakazil).¹⁴ Do kolekce podobných slovních „verdiktů“ bohatě přispíval i nejmocnější muž světa: 19. března 2020 prezident USA Donald Trump mimo jiné řekl, že pandemii či epidemii takových rozměrů nikdo nečekal.¹⁵ Odborníci na infekční choroby mohli úspěšně oponovat, a to nejen na základě dat z prvních týdnů a měsíců roku 2020; například společnost Netflix ve stejnou dobu, kdy zaznívaly výše uvedené výroky, uvedla premiéru dokumentárního seriálu *Pandemic: How to Prevent an Outbreak*, natočeného v roce 2019, v němž experti z několika zemí světa před pandemií varovali. Epidemioložka a specialistka na patogeny Syra Madadová to shrnula těmito slovy: „*Pokud to nevyhodnotíme jako celosvětovou krizi, bude to mít strašné následky. Týká se to nás všech. Čím větší je naše samolibost, tím větší ta krize bude.*“¹⁶

Světová zdravotnická organizace (WHO) v únoru 2020 označila covid-19 nejprve za **ohrožení veřejného zdraví mimořádného významu** a 11. března konstatovala, že jde o **pandemii**, tedy o rozsáhlou epidemii na více kontinentech (globální epidemii). Kritici organizaci vyčítali, že tento oficiální krok udělala pozdě. V českém prostředí pak WHO uškodily výroky jejích čelných představitelů o rouškách. Koordinátor krizové pomoci Michael Ryan koncem března konstatoval, že nevidí žádný užitek ve všeobecném nošení roušek a že nic neukazuje na možné přínosy této pomůcky.¹⁷ V průzkumu CVVM, v němž respondenti hodnotili práci vybraných skupin a institucí v souvislosti s bojem proti šíření koronaviru, získala WHO podporu jen 37 % dotázaných a skončila na konci tabulky.¹⁸ Na

¹² *This pandemic explained*. 1. díl. [epizoda dokumentárního seriálu]. USA, Netflix, 2020.

¹³ Uprostřed léta už Boris Johnson mluvil pochopitelně jinak: „*Myslím, že pravděpodobně ta hlavní věc, kterou jsme na začátku neviděli, byl rozsah toho, jak se nemoc přenáší bez příznaků z člověka na člověka.*“ Viz např.: <https://www.thetimes.co.uk/article/ministers-didn-t-know-about-symptomless-infection-pm-insists-in-care-homes-row-lqt0pr2g8>.

¹⁴ *This pandemic explained*. 1. díl. [epizoda dokumentárního seriálu]. USA, Netflix, 2020.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ *Pandemic: How to Prevent an Outbreak*. 6. díl. Don't Stop Now [epizoda dokumentárního seriálu]. USA, Netflix, 2020.

¹⁷ Široce citované prohlášení koordinátora Michaela Ryana z konce března 2020 je dostupné například na: <https://edition.cnn.com/2020/03/30/world/coronavirus-who-masks-recommendation-trnd/index.html>.

O pár dní později už se WHO vyslovila pro širší využívání roušek s tím, že zahalování nosu a úst není špatný nápad. Podrobněji například na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/who-koronavirus-pandemie_2004032127_sot.

¹⁸ *Hodnocení reakce státu a jeho institucí na epidemii covid-19* [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, ©2020 [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné na: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/institute-a-politici/5221-hodnoceni-reakce-statu-a-jeho-instituci-na-epidemii-covid-19-nase-spolecnost-special-kveten-2020>.

druhou stranu cítím povinnost zmínit, že tatáž WHO dlouhodobě upozorňuje světové lídry na to, že planeta není připravena zvládnout pandemii nebezpečné respirační choroby. Pár měsíců před začátkem pandemie covidu-19, konkrétně v září 2019, v materiálu nazvaném *Svět v ohrožení* mimo jiné WHO píše, že existuje velmi reálná hrozba rychle se šířící a smrtící pandemie respiračního patogenu, který může zabít desítky milionů lidí a vymazat téměř 5 procent světové ekonomiky. Globální pandemie takového měřítka by podle Světové zdravotnické organizace vyvolala rozsáhlou katastrofu, nestabilitu a nejistotu. „*Svět není připraven.*“¹⁹

To, jestli čelní představitelé států a zodpovědné úřady ignorovali první varování, nebo se naopak promyšleně snažili uklidňovat veřejnost, ponechávám na jejich kompetenci a svědomí. V teoretické části předkládané práce se pokouším popsat kontext, v němž se novináři (a všichni ostatní) pohybovali, a nabídnout odpovědi na příbuzné otázky: Pokud svět neměl dostatek oficiálních zpráv z Číny, znamená to, že neměl ani dost relevantních náznaků? **Jakou roli hrála média?** A v posledku: Jak si (bez ohledu na výroky v médiích) vysvětlit přemítání o tom, která protiepidemická opatření zavést, která fungují a kdy tak učinit? Nestačí zkušenosti z pandemie chřipky španělské (1918–1919), následně asijské (1958–1959) a nakonec hongkongské (1968–1969) ani poznatky z předchozích koronavirových epidemií SARS (virus identifikován v roce 2002) a MERS (objeven v roce 2012)? Následující stručný historický exkurz se současnými poznatky zohledňuje především ty aspekty, které se ukázaly být stále aktuálními i během nynější pandemie.

¹⁹ *A World at Risk* [online]. Ženeva: Světová zdravotnická organizace, ©2019 [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné na: https://apps.who.int/gpm/assets/annual_report/GPMB_annualreport_2019.pdf.

2. Jak na pandemii?

Dosud nejhorší pandemie zasáhla světovou populaci v letech 1918–1919. Španělská chřipka postihla snad její třetinu a zabila pravděpodobně 50 milionů lidí.²⁰ Rozdíly ve vyspělosti zdravotnického systému tehdy a teď nemá smysl zdůrazňovat. Na druhou stranu dnešní možnosti globální dopravy jsou také z tehdejšího pohledu nepředstavitelné; nemoc ve velkém měřítku šířili vojáci vracující se z bojišť první světové války. Co by se ale stalo, kdyby k dobovým lodím a vlakům přibyla i dnešní masová letecká přeprava, těžko odhadovat... Lékaři chřipkový virus identifikovali, neměli ale vakcínu ani antibiotika pro léčbu doprovodných bakteriálních infekcí. Nezbylo než spoléhat na metody používané už ve středověku při morových nákazách – tedy izolaci a karanténu – a k nim přidat lepší osobní hygienu, nasadit dezinfekci a omezit velké hromadné akce.

Paralela s dneškem je zjevná. Už před stoletím se totiž ukázalo, že ta **opatření, která jsou proti vysoce nakažlivé nemoci nejúčinnější, je zároveň ve společnosti nejobtížnější zavést**. Šíření nákazy je jednoduché pochopit, ale těžké kontrolovat (Tomes 2010, s. 49). Zkušenosti ze Spojených států v letech 1918–1919 dokládají, že ty samosprávy, které byly schopné rychle omezit setkávání lidí na veřejných místech, napočítaly také menší ztráty na životech (Hatchett 2007, s. 7584).

Tehdejší rozdílné počínání radnic (případně jednotlivých amerických států) lze s úspěchem přirovnat k odlišnému přístupu evropských zemí (byť členů Evropské unie) během nynější pandemie.²¹ Alespoň dva příklady. Město St. Louis se brzy po prvních případech španělské chřipky rozhodlo zavřít školy, veřejná místa a omezit shromažďování lidí. Podařilo se tam zastavit rychlý nárůst počtu obětí a rozložit zatížení nemocnic těžkými případy do delšího časového období; široce diskutované „zploštění křivky“²² ostatně zůstává cílem všech ministerstev zdravotnictví i dnes. Oproti tomu Filadelfie tehdy postupovala méně razantně, nezakázala včas ani mimořádně velká poválečná shromáždění

²⁰ Některé zdroje uvádějí až dvojnásobný počet obětí, ale k číslu přibližně 50 milionů se přiklání respektované autority v oblasti zdravotnictví. Více například na: <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-pandemic-h1n1.html>.

²¹ Taková generalizace samozřejmě neplatí stoprocentně. Například dnes už nikde kvůli pandemii nejezdí kropicí vozy, zatímco před sto lety se věřilo, že zásadním problémem je prach a špína v městských ulicích. Mnohé radnice investovaly nemálo peněz do každodenního čištění. Zároveň však úřady těch samých měst také například zakázaly pití ze společných sklenic nebo pokutovaly lidi za plivání na ulicích, což je přístup, který by zapadal i do dnes aplikovaných pravidel.

²² Nemoc sice zabíjí delší dobu, ale v součtu je obětí méně. Nemocniční systém zvládá pozvolný nárůst pacientů. Když se nakazí příliš mnoho lidí najednou, lékaři jsou nuceni se pod časovým tlakem rozhodovat, o koho ještě budou pečovat a o koho už nikoli.

(včetně slavné *Philadelphia Liberty Loans Parade*, která měla propagovat dluhopisy na úhradu válečných výdajů a které se zúčastnilo přes 200 000 lidí²³) a v přepočtu na sto tisíc obyvatel měla až desetkrát víc obětí; její křivka během října 1918 se tak velmi podobá té italské z března 2020.²⁴ Podrobnější porovnání sedmnácti měst napříč USA doložilo, že tam, kde s příchodem pandemie španělské chřipky rychle omezili kontakt v rámci většího počtu lidí, měli v nejkritičtějších dnech přibližně poloviční denní počty obětí než ve městech, kde postupovali pomaleji (Hatchett 2007, s. 7585).

Další rovinnou problému – znovu srovnatelnou s dneškem – je postupné oznamování a zavádění opatření, která minimálně v očích laické veřejnosti postrádají promyšlenou ucelenost, chcete-li logiku. Například v New Orleansu nechaly úřady uzavřít kostely, ale obchody zůstaly otevřené. Jeden z kněží tehdy argumentoval tím, že když zodpovědní úředníci dělají tak zmatená rozhodnutí, tím větší důvod mají lidé k tomu chodit do kostela žádat o pomoc Boha (Tomes 2010, s. 54). V jiných městech zase postupovali obráceně: kostely otevřené, další vnitřní prostory uzavřené...

I tehdy byly úřady pod tlakem byznysmenů a pod tíhou propočtů, na kolik peněz utlumení ekonomiky přijde. Velmi aktivní byli například provozovatelé kin (Koszarski 2005, s. 467). Už španělská chřipka tak ukázala na určitou psychickou či emoční provázanost se zábavními podniky. Ještě jednou použiji příklad z Filadelfie: Tamní komisař zodpovědný za veřejné zdraví otálel i s uzavíráním kin, což zdůvodňoval tím, že pevně věří v zábavu jako prostředek ke zlepšení psychiky lidí (Tomes 2010, s. 54).

2.1 Ovládání veřejnosti

Vedle čistě ekonomické roviny naráží zavádění restriktivních opatření brzdících epidemii také na tradiční společenské či politické hodnoty demokraticky fungujících států. Karanténa, zavření hranic i omezení svobody shromažďování – to všechno jsou atributy autoritářského režimu, používané ovšem v čase ohrožení po celém světě. Do jaké míry je ale veřejnost ochotná je přijmout, byť na přechodnou dobu?

Během prvních měsíců koronavirové pandemie se i v Česku uskutečnilo několik průzkumů veřejného mínění, v nichž se tazatelé zajímali o dopad jednotlivých opatření na životy obyvatel i o to, jak v této souvislosti hodnotí počínání (a vysvětlování!) vlády.

²³ Jde zřejmě o vojenskou přehlídku s největším počtem následných obětí v dějinách lidstva.

²⁴ *This pandemic explained*. 1. díl. [epizoda dokumentárního seriálu]. USA, Netflix, 2020.

Respondenti byli spíše pozitivní či smířliví;²⁵ detailněji se některými zajímavými čísly budu zabývat v praktické části této práce, kde poslouží jako kontext k interpretaci rozhovorů s novináři.

Dovolím si předpokládat (a speciální výzkum na toto téma by byl jistě zajímavý), že veřejnost musel zmást **rozpor mezi poněkud apatickými výroky představitelů různých států ze začátku roku a následným zaváděním drastických opatření** k zastavení postupu nákazy během jara. Konkrétně v Česku tomu předcházely i drobnější, ale velmi názorné příběhy. Například zavádění povinnosti nosit roušky. Vláda je nejprve 16. března 2020 lidem *doporučila*, a o pouhé dva dny později jejich nošení *nařídila*. To, že si je Češi museli šít sami, dodává celé věci další absurdní rozměr. Obtížně pochopitelné je ale už to, že premiér na oficiální tiskové konferenci vlády lidem doporučí zakrývat si ústa i nos, a sám přitom žádnou ochrannou pomůcku nemá. V přímém přenosu pak v odpovědi na dotaz novinářů mimo jiné řekl: „*My jsme vás viděli v televizi, že je máte, tak protože je máte vy, my je nepotřebujeme.*“²⁶

Podobné příklady se objevovaly i před sto lety. Třeba starosta San Francisca, které při pandemii španělské chřipky začalo mezi prvními vynucovat povinnost zakrytí tváře, měl sám během sledování vojenské přehlídky k oslavě příměří roušku jen uvázanou na krku. A tamní komisař pro zdravotnictví dokonce dostal pokutu za to, že neměl žádnou ochrannou pomůcku, když přišel do hlediště sledovat zápas boxu (Tomes 2010, s. 59).²⁷

V celonárodní nouzi, která většinu obyvatel přinejmenším na čas semkne, musejí zodpovědní politici i úředníci komunikovat jasně a srozumitelně. Jakkoli je detailní obeznámení s nebezpečnou nákazou, pochopení rizik a na druhé straně i definování bezpečného a přípustného chování naprosto klíčové pro zvládnutí pandemie, v současné

²⁵ Vládní kroky podporovaly na konci května 2020 zhruba tři čtvrtiny oslovených v průzkumu agentury KANTAR CZ. Detaily jsou dostupné například na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/koronavirus/3109364-pruzkum-tretina-lidi-mohla-mit-problem-s-placenim-nakladu-nejvice-cesi>.

²⁶ Na tiskové konferenci 16. března 2020 roušku neměl nikdo z ministrů. Rozpačitě působilo už úvodní slovo Andreje Babiše: „*My jsme se radili, jestli přijdeme na tiskovou konferenci s rouškou, nebo bez. My určitě samozřejmě jsme dnes vyzvali všechny, aby do té doby, než přijdou roušky, které jsme objednali, a udělali jsme také usnesení vlády, aby zatím nějakým způsobem vypomohli. (...) Já bych nejdříve chtěl poděkovat všem našim občanům za trpělivost, za to, že společně bojujeme proti koronaviru, že se snažíme ho porazit.*“ Komplettní přepis je k dispozici na: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-po-jednani-vlady--16--brezna-2020-180384/>.

²⁷ San Francisco patřilo k městům, která během pandemie španělské chřipky včas zavedla i karanténní opatření. Zároveň je ale příliš brzo uvolnilo a během druhé vlny nákazy počty obětí výrazně přibýly. Více například na: <https://www.businessinsider.com/what-san-francisco-can-learn-spanish-flu-pandemic-coronavirus-1918#the-spanish-flu-called-so-for-its-believed-origin-in-spain-hit-san-francisco-hard-in-september-1918-when-world-war-i-soldiers-began-returning-home-from-europe-1>.

době ještě nelze objektivně předpokládat, že by veřejnost měla o covidu-19 dostatečné znalosti. Nemají je ještě ani vědci; choroba stále není důsledně zmapována, odborníci se neshodnou na mortalitě, neví se ještě ani mnoho o tom, jak dlouho může být člověk po prodělání nákazy imunní atd. Tím ale není dotčena povinnost zodpovědných úřadů přehledně sdělovat vlastní opatření a kontinuálně objasňovat, proč je zavádějí, čemu mají zamezit a čemu přispět.

Například ani podle výzkumu, který v roce 2008 v souvislosti s epidemií ptačí chřipky udělali v americkém státě Georgia, dvě třetiny oslovených neporozuměly tomu, co přesně virus (H5N1) představuje a jak se může přenést na člověka: 65,8 % respondentů odpovědělo buď špatně, nebo nevěděli. Opakované vysvětlování je, zdá se, matkou moudrosti. Bez ohledu na aktuální stav vědeckého poznání konkrétní hrozby to potvrzuje, že stát musí pečlivě dbát na to, jaké informace jsou pro veřejnost důležité a jakými kanály je k ní dostat. Výzkumníci také konstatovali, že chudí, méně vzdělaní a starší lidé se cítili být zranitelnější (Paek 2008, s. 65). Taková charakteristika může souviset s tím, že jde o skupiny, které nemusely mít dostatečné zázemí (rodinu, známé) a úspory pro zvládnutí horších scénářů průběhu epidemie. Data shromážděná v Česku na jaře roku 2020 naznačila větší obavy mezi staršími a pak také mezi méně vzdělanými obyvateli.²⁸

2.2 Ovládání informací

Pandemie a **infodemie**. Svět se vedle samotné nákazy potýká také s rychle se šířící záplavou informací často nepravdivých či zavádějících. Termín infodemie zřejmě poprvé použil *The Washington Post* už v roce 2003 v souvislosti se SARS²⁹, ale ve větším měřítku se uchytil právě v souvislosti s novým koronavirem. Nebezpečí rozpoznala i WHO a přišla s vlastní definicí. Za infodemii označuje **nadměrné množství informací o určitém problému** zahrnující i nepřesné a nepravdivé zprávy, které ztěžuje identifikaci řešení. Infodemie podle WHO může bránit účinné reakci a způsobit zmatek a nedůvěru mezi lidmi.³⁰ „Epidemii informací“ ale předcházely poměrně nenápadné začátky.

²⁸ Průzkum pro ČT: Třetina Čechů považuje koronavirus za vážnou hrozbu, pětina se bojí vlastní nákazy, 2020. *ČT24.cz* [online]. [cit. 5. 7. 2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3059394-pruzkum-pro-ct-tretina-cechu-povazuje-koronavirus-za-vaznou-hrozbu-petina-se-boji>.

²⁹ Článek Davida Rothkopfa z 11. 3. 2003 je k dispozici na: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>.

³⁰ Více o původu slova a definici Světové zdravotnické organizace například na: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning>.

Čína první zprávy o koronaviru cenzurovala ať už v médiích, nebo na sociálních sítích. Experti, kteří od začátku prosince 2019 do konce února 2020 mapovali síť Weibo (čínskou obdobu Twitteru), došli k závěru, že úřady blokovaly zhruba dvě zprávy z každého tisíce zmínek o infekci. Číslo narostlo ke třiceti v souvislosti s reakcemi lidí na karanténu ve Wu-chanu (Fu 2020, s. 2). Cenzoři tak vybírali jen ty z jejich pohledu nejcitlivější případy – osud lékaře Li Wen-lianga už jsem zmiňoval v úvodu (viz s. 9).

Svět byl zpočátku závislý na zprávách z Číny. Závěry tamních úřadů sdílela na sociálních sítích i WHO. Ta samá WHO, která mluví o infodemii, například na svém twitterovém účtu v polovině ledna zveřejnila zprávu o tom, že podle čínských lékařů neexistuje důkaz o mezilidském přenosu nového typu koronaviru.^{31, 32}

Globální média si tématu začala všimnout po 20. lednu 2020, kdy už Čína oficiálně přiznala, že na svém území má lokální ohnisko nebezpečné choroby. Téma se pak v mediálním prostoru drželo několik dní, pozornost později na čas zase opadla (Fu 2020, s. 4). Na titulní strany novin, **do prvních minut televizních zpráv a na přední místa zpravodajských webů koronavirus dostala během února hlavně Itálie**, která se po Číně stala novým epicentrem nákazy. Koronavirus v severoitalských regionech s oblíbenými lyžařskými středisky pak vyplnil i tuzemský mediální prostor.³³

Práci médiím ztěžuje na jedné straně zmíněná záplava informací a na druhé straně faktická neexistence jakýchkoli nezpochybnitelných zdrojů dat i sdělení. **Z mediálního obsahu se pak taková nejistota přelévá i ke čtenářům a divákům** – kvůli moderním technologiím velmi rychle a pravidelně (napětí udržují nové a nové zprávy, aktualizace těch stávajících, nové výroky různých představitelů atd.). Zatímco při pandemii španělské chřipky byly hlavním médiem noviny a mezi jednotlivými novými zprávami tak uplynul vždy alespoň jeden den, dnes je publikum zásobováno kontinuálně. Zlomem se už před masivním rozšířením internetu stalo vysílání CNN během války v Perském zálivu v letech 1990–1991: Večerní zprávy živě přenášely první salvy operace Pouštní bouře a přepsaly tak definici zpravodajství – od něčeho, co se stalo, k tomu, co se děje právě teď.³⁴ Ostatně

³¹ <https://twitter.com/WHO/status/1217043229427761152>

³² Diskutabilní krok Spojených států amerických, které pozastavily své platby do fondu WHO, zdůvodňoval Donald Trump právě tím, že Světová zdravotnická organizace nezvládla počátek pandemie a že příliš důvěrovala Číně. Příložený tweet je jedním z důkazů, že pro svá tvrzení měl americký prezident doložitelné důkazy. Začátkem července pak USA oznámily oficiální opuštění WHO.

³³ Ostatně *blížkost* jako jednu z klíčových zpravodajských hodnot, které podmiňují proměnu události v mediální zprávu, popsal už v roce 1922 Walter Lippmann v knize *Public Opinion*.

³⁴ Časopis Time v lednu 1992 vyhlásil v respektované anketě mužem roku šéfa CNN Teda Turnera a odůvodnil to mimo jiné zmíněným vysíláním.

telefonu trvalo 75 let, než ho začalo používat 50 milionů lidí, rádio ke stejné metě potřebovalo 38 let, televizi stačilo už jen 13, internetu 4 a Facebook to zvládl do roka a půl (Clark 2016, s. 102).

I koronavirovou pandemii – podobně jako jiné důležité události od první války v Perském zálivu – sledujeme **v přímém přenosu**. Globální svět s globálním mediálním pokrytím a soutěží o senzační zprávy chrlí směrem ke konzumentům mnoho impulzů v nevídané intenzitě, které je sice můžou snadno informovat, ale taky snadno znejistit. Umocňuje se tím už zmapovaná skutečnost, že **lidé intuitivně přeceňují vzácné a nepravděpodobné hrozby a podceňují běžná, reálná rizika** (Bonneux 2006, s. 787).

Bylo by však chybou v souvislosti s médii jen paušálně prohlásit, že přispívají ke zveličování existujících hrozeb. Třeba výzkum reportování britských periodik o pandemii prasečí chřipky (A/H1N1) z let 2009–2010 (Hilton 2011, s. 941–946) ukázal, že média z velké části informovala uvážlivě. Články častěji uváděly počty nakažených než obětí, zmiňovaly zkušenosti z předchozích epidemií, psaly o tom, jak se nemoc může šířit a jak tomu předejít. V prvních měsících počet textů odpovídal nárůstu počtu případů nákazy. Po jejich následném poklesu už média další vlnu nekopírovala.³⁵

Dnes je situace posunutá kvůli sociálním sítím. Část lidí je používá jako zdroje informací a část médií „síťovou“ agendu přejímá. Hrozí ovšem posílení těch informací, které se uživatelům „líbí“. To je ostatně princip šíření zpráv na sociálních sítích: Na základě předchozího chování uživatele software odhalí jeho preference a pak mu pomocí pokročilých algoritmů servíruje vhodný obsah, u něhož se dá předpokládat další sdílení. Konzumenti zpráv na internetu mají sklon vyhledávat takový obsah, který souzní s jejich názorem (Bessi 2015, s. 9). Některé studie už dřív doložily, že nepřesné informace a fake news se šíří rychleji než zprávy vystavené na faktických základech. Přeposlání nové a neobvyklé zprávy, byť nepravdivé, je až o 70 % pravděpodobnější než sdílení ověřeného faktu (Vosoughi 2018, s. 1–2).³⁶

Italští výzkumníci se během nynější pandemie pokusili dokonce sestavit jakési reprodukční číslo³⁷ pro šíření zpráv na sociálních sítích. Zjistili, že nejrychlejší

³⁵ Výzkum se zaměřil jen na tištěná média, ale není zkršen tím, že by se záměrně vyhnul těm bulvárním. Zahmnoval tři seriózní deníky *Guardian*, *The Independent*, *The Daily Telegraph*, dva tehdy lehce bulvární tituly *The Daily Mail*, *The Express* a tři tabloidy *The Sun*, *The Mirror* a tehdy ještě fungující *The News of the World*. Šlo o velmi reprezentativní výběr, zahrnující různé čtenáře s různými politickými preferencemi.

³⁶ Analýza 126 000 příspěvků na sociální síti Twitter ukázala, že relevantní zprávě trvá šestkrát déle, než se dostane ke stejnému počtu příjemců jako zpráva nepravdivá.

³⁷ Reprodukční číslo (označené písmenem R) udává průměrný počet dalších lidí, které přímo nakazí jeden nemocný pacient. Pokud se ho podaří dostat pod hodnotu 1, nákaza postupně vymizí.

a k infodemii potenciálně nejnáchylnější je Instagram ($R_0 = 2,25$), dále Twitter ($R_0 = 1,84$) a pak YouTube ($R_0 = 1,61$).³⁸ Z jejich dalších dat ovšem vyplývají snad ještě zajímavější zjištění. Při porovnání interakcí uživatelů (sdílení, komentáře, hodnocení) u ověřených a neověřených zpráv mimo jiné shledali, že na Twitteru velmi mírně převažují interakce u relevantních informací (byť zhruba jen o 3 %). Naopak na sociální síti Gab, zaštiťující se naprostou svobodou slova a v důsledku tak bezmeznou tolerancí ke zveřejňování extremistických i nenávistných názorů, vzbudily nepravdivé zprávy o 400 % větší zájem než ty pravdivé (Cinelli 2020, s. 7). Respektovaná sociální média v poslední době – nejen v souvislosti s koronavirem – připojují k nepravdivým zprávám vlastní varovná sdělení. Přístup jednotlivých sítí se liší. Podle vzorku pořízeného během prvního čtvrtletí roku 2020 zůstalo třeba na Twitteru neoznačeno 59 % zavádějících zpráv a na Facebooku 24 % (Brennen 2020, s. 7).³⁹

V takovém prostředí pak musejí pravdivé a ověřené zprávy v podstatě soutěžit o pozornost s fake news, a nelze tedy odhlédnout od toho, že se šíří v nějakém rámci, mezi určitými narativy, k nimž se někdy i vymezují (a nechtěně jim tak přikládají větší váhu, tedy váhu oponentního názoru).

V dezinformacích, které se v prvních měsících roku 2020 kolem covidu-19 objevily, se pak poměrně často vyskytoval mix ověřené a „posunuté“ zprávy, tzn. takové, která vychází z ověřené informace, ale přepracovává ji nebo zasazuje do jiného kontextu a tím ji dělá irelevantní. Podle Brennena (2020, s. 4) byl mezi dezinformacemi podíl upravených pravdivých zpráv 59 %, zatímco kompletně vymyšlených fake news bylo v analyzovaném vzorku 38 %.

³⁸ Ve výzkumu nebyl zařazen Facebook.

³⁹ Čísla zastupují vždy zdrojový, tedy první zavádějící příspěvek, který se na dané sociální síti v rámci zkoumaného vzorku objevil; i proto jsou na první pohled možná docela vysoká.

3. Vnímání je vším – žurnalistika a orální historie

Z nejistoty, neznalosti hrozby a plných médií se odvíjí zmatení veřejnosti. **Vnímání rizika pak neodráží riziko jako takové.** A právě chápání reality je přitom stejně důležité jako realita sama. V umělecké licenci seriálu *Nový papež* to jedna z vlivných postav zákulisí Svatého stolce, které je připisováno mimo jiné vyhrožování, názorně vysvětluje: „*Hrozby jsou nástroj v rukou organizovaného zločinu. A my nejsme zločinci. Přinejmenším se tak vnímáme. A vnímání, drahý Faisale, je vším. Vše ostatní je výsadou monotónnosti, kterou prostáccí tvrdošijně nazývají realitou.*“⁴⁰

V případě koronavirové pandemie tvoří **vnímání reality** zvláštní styčnou plochu epidemiologie, politiky a žurnalistiky, zároveň je to ale **hlavní pole působnosti orální historie.** Metoda – stejně jako žurnalistika – často pracuje s příběhy, které nemusejí být vždy fakticky přesné. Jak upozorňuje Portelli (2018, s. 247), **raději než nebrat do úvahy chyby,** výmysly, lži či vize, je třeba **zkoumat jejich význam.** Vzhledem k tomu, že narátoři, o jejichž vyprávění je opřena praktická část této práce, jsou novináři a novináři stejně jako orální historici pracují s rozhovory, považují za přínosné podívat se alespoň stručně na podobnosti a rozdíly mezi oběma profesemi. Zároveň to pomůže identifikovat limity provedeného výzkumu – už jen proto, že výzkumník je též novinářem.

„*Žurnalistika je prvním náčrtem historie,*“⁴¹ praví jedna z definic, která propojuje obě disciplíny. Novináři reportují o aktuálních událostech, zatímco orální historici se obvykle zabývají událostmi s delším odstupem (možná to právě koronavirová krize změnil). Tam, kde žurnalistická rychlost může zaznamenat přesnější paměť, tam zase může orální historie nabídnout její důkladnější zkoumání (Feldstein 2004, s. 5).

Myšlenka o žurnalistice coby prvním náčrtu historie by se dala rozvinout v konstatování, že žurnalistika předchází historii. Novináři zaznamenávají dílčí události a přinejmenším v moderní historii do značné míry inspirují agendu historiků, jejichž výsostným právem ovšem zůstává například odlišení pseudoudálostí od událostí a nacházení významů jiným než žurnalisticky kontinuálním sledováním příběhů atd.⁴²

⁴⁰ *The New Pope*. 8. díl [epizoda televizního seriálu]. HBO, 2019.

⁴¹ Termín použili ve čtyřicátých letech 20. století nezávisle na sobě novináři Philip L. Graham a Alan Barth. Anglické slovo *draft* má v češtině několik ekvivalentů, přičemž téměř každý je v tomto kontextu použitelný a dává smysl. O novinářině tak autoři výroku tvrdí, že je jakousi pracovní verzí historie nebo jejím návrhem.

⁴² Ke srovnávání žurnalistiky a orální historie patří poznámka o tom, jakou žurnalistiku vlastně k vědecké metodě přirovnáváme. Už to nejzákladnější rozdělení na zpravodajství a publicistiku naznačuje, že novinářina není homogenní disciplínou. Publicistika (např. publicistická dokumentární tvorba, ale i delší, hloubkové rozhovory) má k orální historii jistě blíže než zpravodajství. Publicista „má nárok“ na vlastní

Obě profese sdílejí víc než jen interview jako jeden z klíčových metodologických nástrojů.⁴³ Sdílejí také ony **události a narativy coby významný projev událostí** jako takových (Chagas 2012, s. 59).

Jakkoli lze na roli médií nahlížet s kritickými výhradami, platí, že nějakým způsobem odrážejí dění své doby. Soudím, že do toho zapadá i trend zpravodajské produkce, která se vedle referování o politice či ekonomice stále častěji snaží přinášet užitečné, praktické, servisní informace. Zda takové materiály patří na titulní stranu novin, na homepage zpravodajského serveru nebo do úvodních minut hlavních televizních zpráv, to je jiná záležitost. Tendence přinášet „*news you can use*“ souvisí se snahou přiblížit se publiku a jeho dennodenním starostem. V tom vidím další podobnost zájmu žurnalistů a orálních historiků, jakkoli už novináři mohou nebezpečně balancovat na hraně infotainmentu (tedy mísení zpravodajství a zábavy).⁴⁴ Žurnalistika i historie pak ovšem mohou čelit zpochybnování, zda se nezabývají banalitami. Mají-li však obě odvětví poctivě zrcadlit či zkoumat naše životy, proč by měla ignorovat to, co tvoří jejich nedílnou součást? Neformuje snad rutina naše dny?

S podobně kritickými výhradami se potýkal například orálněhistorický projekt *Obyčejní lidé*.^{45, 46} Jak upozorňuje kolektiv autorů (Vaněk 2019, s. 59), jeho argumentace je podobná přístupu Heleny Třeštíkové, známé režisérky časosběrných dokumentů: „*Každý je zajímavý a mě banality zajímají. Udělat film z banalit je nejvyšší dokumentaristická výzva.*“⁴⁷

Opomíjet (zdánlivou) všednost je jako hodnotit fotbalové utkání jen podle několikavteřinového sestřihu, v němž se objeví pouze góly. Výsledek je důležitý, ale

interpretaci pořízených interview, v čistém zpravodajství by jistě neměla chybět určitá forma analýzy získaného materiálu, ale interpretace (tedy role výzkumníka) už musí být potlačena.

⁴³ Přesnější charakteristika by spočívala v označení žurnalistického interview jako žánru a orálněhistorického jako metodologického nástroje.

⁴⁴ Ve zpravodajství se prosazuje i referování o událostech, které se nemusely nutně stát v den, kdy je publikován/vysílán konkrétní příspěvek. Zpravodajství je podle mého názoru zrovna tak o tom, co se ten den stalo, jako o tom, co se každý den stává. A dovolím si ještě podotknout, že (televizní) zpravodajství není vzdělávací pořad.

⁴⁵ Publikace interdisciplinárního badatelského týmu pracovníků Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, která analyzovala přes stovku rozhovorů s příslušníky dělnických profesí i profesí takzvané pracující inteligence. Přispívá k rozšíření černobíle vnímaného obrazu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století.

⁴⁶ VANĚK, Miroslav, 2019. *Sto studentských evolucí: Vysokoškolští studenti roku 1989: životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*. Praha: Academia.

⁴⁷ VOPÁLENSKÁ, Lucie, 2018. Udělat film z banalit je nejvyšší dokumentaristická výzva, říká Helena Třeštíková. In: *Plus.rozhlas.cz* [online]. [cit. 4. 7. 2020]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/udelat-film-z-banalit-je-nejvyssi-dokumentaristicka-vyzva-rika-helena-trestikova-7712160>.

nemusí vždy přesně odrážet to, co se na hřišti dělo 90 minut. Navíc ne vždy padnou góly. Znamená to snad, že se takový zápas nehrál?

3.1 Rozhovor jako nástroj

Novinář používá interview jako zdroj informací, případně k jejich ověření. Orientuje se na získání použitelné výpovědi respondenta, kterou bude moct otisknout či odvysílat. S dotazovaným se žurnalista setkává zpravidla kvůli úzce vymezenému tématu. Stěžejní materiál („vlastní“ zjištění) pro něj obvykle představuje právě výpověď pořízená na místě natáčení; žurnalista je po zaznamenání interview z velké části hotov, zatímco historikovi práce v podstatě začíná. Novinář také bývá aktivnějším tazatelem, nezřídka tlačí respondenta k „požadovanému“ výroku; pro historika je takový přístup nepřijatelný, pro novináře za určitých okolností přípustný (je třeba rozlišovat investigativní žurnalistiku od bulvární nebo zkrátka špatně praktikované novinářiny). Obecně pak žurnalistické rozhovory charakterizuje častější střídání otázek a odpovědí, dramaticky odlišné od životopisných vyprávění, zaznamenávaných orálními historiky.

V každém případě platí, že ten, kdo se ptá, by měl také naslouchat. A jak upozorňuje Tedlock (1975, s. 122–123), musí si uvědomit, čemu naslouchá: *„Pokud se (...) orální historici zajímají o plný význam mluveného slova, pak se musejí k vyprávěným narativům přestat chovat, jako kdyby to byla próza ke čtení, protože ve skutečnosti naslouchají dramatické poezii.“*

Výzkumník ani novinář by se neměl nechat zmýlit vyprávěnými historkami, které často mívají daleko ke skutečnosti – ne že by dotazovaní vždy lhali, ale nezřídka vyprávějí příběh, kterému upřímně věří a který vyprávějí i jiným, protože dává jejich vlastnímu životu smysl (Kaufmann 2010, s. 77). Orální historie pak má daleko větší prostor se s tím vypořádat: díky propracované metodologii, na zpracování má víc času, očekávaný výsledný produkt je jiný.

Samostatnou kapitolou – přesněji možná podkapitolami obou porovnávaných disciplín – je bezpochyby způsob nahrání rozhovoru. Forma i formát média mohou ovlivnit obsah (Larson 2016, s. 322). Rozdíly v záznamu audia (diktafon) oproti videu (kamera) jsou výrazné, ale v zásadě společné pro tazatele z řad novinářů i historiků, proto je nebudu podrobněji vypočítávat.⁴⁸ Videozáznam je pochopitelně komplexnější, tazatel dostává

⁴⁸ Viz např. MCLAUGHLIN, Cahal. (2018). *What Happens When an Interview Is Filmed? Recording Memories from Conflict*. *Oral History Review*. 45. 304–320.

šanci zkoumat i řeč těla, na druhou stranu sebemenší kamera může být v porovnání s takřka neviditelným diktafonem (případně už jen mobilním telefonem se zapnutým nahráváním zvuku) pro mnoho narátorů klíčovou překážkou při poskytování souhlasu se záznamem.⁴⁹

Ritchie (2015, s. 8) pak upozorňuje i na stopu, kterou za sebou obě profese zanechávají. Rozhovorem je z pohledu novinářiny de facto každé nahrané svědectví nebo interakce mezi reportérem a respondentem – jakmile je jednou byť třeba jen výseč použita, není většinou třeba uchovávat kompletní původní materiál. Z pohledu orální historie je rozhovorem nahrávka realizovaná na základě respektovaných postupů a uložená v archivu – produkci orální historie definuje možnost dalšího vědeckého zkoumání, reinterpretace a ověření.

Tím se dostávám už k trochu méně „hmatatelným“ rozdílům mezi porovnávanými veličinami, ale i ty považuji za důležité. Jde například o povědomí dotazovaného, před jakým mikrofonem stojí či sedí. V případě novinářského interview musí počítat s tím, že každé jeho slovo může být použito,⁵⁰ zároveň jasně ví, kdo je novinář, jakou práci dělá. V případě rozhovoru s orálním historikem je pozice narátora jiná. Badatel musí detailněji vysvětlit svůj záměr i to, jak bude s nahrávkou dále nakládáno.

Vztah tazatele a dotazovaného berou v případě žurnalistického interview obě strany jako předem daný: Jeden člověk se ptá, druhý odpovídá. Jakákoli změna takového nastavení v podstatě nepřipadá v úvahu. A pokud ano, pak jde spíše o technickou záležitost nebo promyšlenou strategii novináře k dosažení cíle (tím zůstává použitelný materiál). Orální historie se oproti tomu mnohem víc zabývá už samotnou ne/rovností při interview, které chápe jako prostor pro výměnu pohledů dvou lidí naslouchajících jeden druhému, a upozorňuje přitom na to, že tazatel není v terénu kvůli tomu, aby extrahoval data z narátora, ale aby sdílel poznání se současníky (Portelli 2018, s. 241).

⁴⁹ Vstupní nevýhody (než tazatel získá narátorův souhlas k záznamu rozhovoru před kamerou) jsou pak ovšem vyváženy potenciálními přínosy – výzkumník si nemusí během rozhovoru dělat poznámky o neverbální komunikaci dotazovaného, videozáznam má širší uplatnění při prezentaci výsledků výzkumu apod.

⁵⁰ Nabízí se řada souvisejících otázek: Je tedy respondent opatrnější? Je nervóznější? Jak vypráví vlastní příběh? Je připraven na jeho obhajobu?

3.2 Další milník pro orální historii?

Otcem zakladatelem orální historie je Američan Allan Nevis – velmi příznačně původní profesí novinář. V roce 1948 spoluzaložil první orálněhistorické pracoviště při University of Columbia v New Yorku. Nebýt druhé světové války, pravděpodobně by vzniklo dříve, neboť s myšlenkou systematického mapování životních osudů Američanů přišel Nevis už v roce 1938 (Vaněk 2015, s. 36). Orientoval se na významné osobnosti z politiky i byznysu. Zprvu soukromě financovaný projekt nahrávání memoárů důležitých osobností rychle získal pozornost (a peníze) různých nadací i politiků odcházejících do penze (Thompson 2000, s. 65). Už koncem třicátých let, kdy Nevis formuloval svůj záměr, probíhalo v USA hromadné pořizování rozhovorů v rámci *Federal Writer's Project*. Projekt financovaný vládou v době hospodářské krize zaznamenával životní příběhy někdejších černošských otroků, dělníků a osadníků. Jeden z publikovaných výsledků *These Are Our Lives* se stal ukázkou potenciálu orální historie „zespoda“ (Thompson 2000, s. 64). Na tomto principu (zaznamenání každodenních životů obyčejných lidí) stavěly i evropští průkopníci metody. Roky pak jedni odborníci zdůrazňovali přednosti rozhovorů s elitami a druzí s běžnými lidmi. Evoluce nakonec směřovala k tomu, že nynější orálněhistorické projekty můžeme označit jako „all-inclusive“ (Ritchie 2015, s. 7).

Podobným vývojem – urychleným ve třech dekadách po sametové revoluci – ostatně prošla i česká orální historie. Zmapovala velká témata velké společenské změny s hlavními aktéry (komunistickými špičkami, disidenty, studenty) a pak obrátila pozornost k běžným lidem a jejich životům (Vaněk 2014, s. 52). Další výzvou se pro badatele stalo využití časosběrného přístupu⁵¹, který vyústil v třídílnou publikaci *Sto studentských evolucí*⁵². Ta se věnuje studentským aktivistům roku 1989 a zachycuje vliv revolučních událostí na další cesty někdejších studentů, a to v mnoha rovinách jejich životů. Jde o dílo zřejmě ojedinělé i ve světovém kontextu. Několik zahraničních badatelů sice také uskutečnilo rozhovory se stejnými aktéry s odstupem několika let nebo několika desetiletí, ale počtem zúčastněných narátorů se ani nepřiblížili stovce, s níž pracovali čeští vědci (podrobněji viz Vaněk 2019, s. 52–70).

⁵¹ Časosběrný či longitudinální výzkum je typem opakovaného empirického výzkumu, je založený na dlouhodobém sledování výzkumného objektu při použití konstantní techniky a nezměněné hlavní výzkumné tematické. Definici dále rozvíjí Sociologická encyklopedie, dostupná je na: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/V%C3%BDzkum_longitudin%C3%A1ln%C3%AD.

⁵² VANĚK, Miroslav, 2019. *Sto studentských evolucí: Vysokoškolští studenti roku 1989: životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*. Praha: Academia.

Inovativní použití časosběrného přístupu na rozsáhlé kohortě narátorů se může stát předstupněm další novinky – oslovení aktérů a realizování prvních rozhovorů s nimi daleko dříve, než bývalo dosud obvyklé, tedy ještě během jevů a událostí, které se badatelé rozhodnou zkoumat. Koronavirová krize může být příkladem takové události. Orálněhistorický výzkum „rychlé reakce“ nelze uskutečnit později, lze ho však později třeba zkombinovat s časosběrnou perspektivou. Dost možná jsme v roce 2020 svědky zrodu další proměny nebo obohacení dynamicky se vyvíjející metody.

Pokud se ale orální historie vydá i touto cestou, bude muset počítat s reakcemi, kterým nezřídka čelí žurnalistika mapující aktuální dění. Čím čerstvější událost je, tím víc ve společnosti rezonuje, tím víc jejích účastníků se může vymezit proti sebedůsledněji odvedené práci odborníků. Výzkumníci, přicházející s vlastními interpretacemi, ale takový střet svědků a historiků jistě znají; upozorňuji tak spíš jen na vyšší intenzitu danou bezprostředností a menším časovým odstupem mezi výzkumem a publikováním. Víc současníků se může ptát: Co jste to napsali? Kdo jste vy, abyste mě poučovali o mém životě a o době, ve které žiji?

4. Narátoři a tazatel

Orálněhistorický projekt je kvalitativním výzkumem a jeho kvalitu podmiňují **narátoři, tazatel a vzájemná důvěra** mezi nimi. V tomto ohledu jsem měl usnadněnou pozici: Se všemi dotazovanými se známe roky a bez oboustranné důvěry (se zdravou mírou podezřívavosti při ověřování faktů prezentovaných v televizním vysílání) bychom ani nemohli spolupracovat. Získat souhlas deseti osobností pro pořízení rozhovorů tedy nebyl problém; šlo „pouze“ o jejich výběr.⁵³

Mezi pět mužů a pět žen jsem zařadil zkušené i začínající reportéry plus moderátory, ženaté/vdané i svobodné, s dětmi i bez dětí, s rodiči i bez nich. Každý se dá spojit se specifickými podtématy koronavirové krize. Všichni působí v centrální Redakci zpravodajství ČT se sídlem v Praze na Kavčích horách. **Denisa Kotková** (nar. r. 1995) je nejmladší narátorkou, do týmu se dostala oklikou z jihu Čech přes Ostravu. V počátcích tuzemské epidemie musela jako první informovat o prvních obětech. **Michaela Nováková** (nar. r. 1986), rovněž Jihočeška, se specializuje na ekonomická témata; natáčela s podnikateli i živnostníky, jejichž živobytí zasáhla protiepidemická opatření státu. Také **Hana Vorlíčková** (nar. r. 1974) reportovala o podobných tématech včetně vládních programů na pomoc ekonomice; v Praze má dospělou dceru, s níž v čase epidemie trávila víc času. **Lea Surovcová** (nar. r. 1978) zprostředkovávala divákům sociální tematiku, v prvních týdnech se zaměřovala třeba na situaci v domovech pro seniory a v dalších zařízeních sociální i zdravotnické péče; sama pochází z Valašska, kde má rodiče, a za rozličnými zájmy obvykle cestuje po celé republice. **Karlovi Rožánkovi** (nar. r. 1972), původem Západočechemi, epidemie zasáhla do plánovaného přesunu na pozici zahraničního zpravodaje v Moskvě: Musel zůstat v Česku a snažil se do vysílání přispět tématy, která se netýkala bezprostředně koronaviru. Jeho žena se dostala do kontaktu s nakaženým; starají se o dvě dospívající děti. **Richard Samko** (nar. r. 1978) byl mimo jiné nablízku rodině jednoho z pražských taxikářů, kterému z kritického stavu pomohlo i experimentální nasazení remdesiviru.⁵⁴ Často natáčel také s politiky. S manželkou se starají o syna; rodiče má v Náchodě. Natáčení s politiky bylo přímo hlavním polem působnosti **Petra Vaška** (nar. r. 1980), též ekonomicky fundovaného patriota ze Žďáru nad Sázavou. **Luboš Rosí** (nar. r. 1980) je dalším zkušeným reportérem,

⁵³ Vzhledem k jasnému tematickému vymezení zkoumané záležitosti a jasné osobní angažovanosti každého z oslovených odpadly i jinak běžné pochybnosti narátorů, zda zrovna oni mají k tématu co říci.

⁵⁴ Remdesivir je experimentální lék. Jde o antivirotikum používané k léčbě infekcí způsobených např. ebolou, pozitivní výsledky ale přinášel i při nasazení proti koronavirům.

jehož úkoly ale byly specifické – mimo jiné nastavení funkčního pracovního systému v jedné z redakcí, stál také za projektem *UčíTelka*.⁵⁵ Manželku s dcerou se snažil před případným rizikem ochránit tím, že je přestěhoval na chalupu v Beskydech. Moderátorka **Marcela Augustová** (nar. r. 1965) obohatila tuto práci postřehy z televizního studia i z přírody na Liberecku, odkud do zaměstnání dojíždí. A **Martin Řezníček** (nar. r. 1976) byl během jarních i letních měsíců v pravidelném online kontaktu s vedoucími pracovníky zahraničních televizí; také on musel vedle dalších povinností moderovat v roušce a pomoci s péčí o rodinu, v Praze zůstal v průběhu několika prvních týdnů sám.

Naproti všem těmto lidem jsem během nahrávání rozhovorů seděl já (nar. r. 1982), tedy tazatel a zároveň další člověk z prostředí výroby televizního zpravodajství. Záměrně volím výraz *výroba*, neboť nic není zpravodajské produkci vzdálenější než představa o jakémsi kreativním umění – naopak jde o zažitou rutinu a jasně definované postupy. Během koronavirové krize se ale musely pozměnit. Svou zainteresovanost opakovaně nejen přiznávám, ale spíš zdůrazňuji. Doufám, že se mi na následujících stranách podařilo využít znalostí mapovaného prostředí a nesklouznout přitom k autonarátorství; na druhou stranu sdílení zkušeností snad není vadou, ale zkrátka vlastností předkládaného materiálu. Nabízím pohled „experta zevnitř“ a zároveň **společný produkt vystavěný na základě rozhovorů s kolegy**, kterým jsem naslouchal, ale které jsem v určitých momentech i pobízel k reakcím. Získané výpovědi nevznikly ve vakuu, vždy spolu mluvili dva lidé; jsou zaznamenány v průběhu naprosto mimořádné události a přinejmenším tuto kvalitu jim nikdo nemůže vzít. Jakkoli se mohu považovat za zkušeného novináře, na poli orální historie jsem bezesporu spíš poučeným začátečníkem. Poctivá novinářina ale spočívá mimo jiné v zasazování sdělení do kontextu, do něhož patří, a zrovna tak v nevytrhávání sdělení ze souvislostí, v nichž byla vyřčena. A v tomto smyslu jsem se snažil poctivě přistoupit i k tvorbě tohoto textu a pokusit se do sbírky orálněhistorických pramenů přidat materiál, který na zkoumanou tematiku nahlíží částečně zevnitř (obklopen prameny dostupnými v danou chvíli) a hlavně brzy. Jsou to jeho vlastnosti, nikoli snad chyby, a s těmito charakteristikami je předkládán, aniž by si činil nárok na jakoukoliv univerzální platnost – může být použit k další práci včetně případné reinterpretace.

⁵⁵ *UčíTelka* byl zábavně-vzdělávací pořad, který Česká televize operativně zařadila do vysílání krátce po zavření škol.

5. Ve službách služby veřejnosti

Žurnalistika – v užším pojetí pak zpravodajství – má přinášet lidem informace, na jejichž základě mohou dělat ta nejlepší možná rozhodnutí, důležitá pro jejich vlastní životy, společnost i jejich vlády.⁵⁶ Je to jedna z vybledlých definic, kterou současná koronavirová krize znovu vybarvuje. Nic z toho, co obsahuje, se nezměnilo. Všechno platí – nadto v míře dlouho nebývalé. Obsah zpravodajství ovlivňuje informovanost a v důsledku i chování veřejnosti. A stejnému publiku nabízí, byť nikoli prvoplánově, i východiska pro hodnocení „těch u moci“ (Cushion 2012, s. 13–16). *Kodex České televize* konstatuje, že tato poskytuje divákům informace důležité pro jejich všestrannou orientaci a svobodné utváření názorů. Redaktorům pak stroze nařizuje, že si při vystupování ve zpravodajských pořadech musejí počínat tak, aby divák nemohl rozpoznat, jaký mají na věc, o níž informují, názor.^{57, 58} Mnoho konkrétních vodítek už poměrně rozsáhlý materiál nenabízí; zdůrazňuje potřebu striktního **rozlišení mezi zprávou a hodnotícím soudem** (komentářem) s tím, že zpráva obvykle obsahuje informaci o postojích hlavních aktérů události.

Pokusil jsem se v jednom odstavci alespoň stručně vymezit prostor, v němž pracují reportéři vyrábějící zpravodajství. Právo prezentovat vlastní názory je jim odňato, což ale pochopitelně neznamená, že je nemají, že nežijí osobní životy, že je neformují vlastní zkušenosti... Globální koronavirová tematika, dopadající v praxi na životy všech obyvatel Česka a kombinující mimo jiné zdravotnictví, politiku i ekonomiku, nutí k vytváření (a přetváření) úsudků úplně každého. Tento vnitřní proces je u žurnalistů o to intenzivnější, že jsou přímo „u zdroje“ informací i příběhů.

V první kapitole empirické části této práce jsem se proto zaměřil na to, jak sami novináři nahlíží na koronavirus, nemoc covid-19 a rizika s nimi spojená. Přes jejich každodenní prožitky a dramatické proměny profese se postupně dostávám k jejich vnímání toho, jakým způsobem se proti šíření koronaviru rozhodla zasahovat vláda.

⁵⁶ Definice, nebo spíše jedna z charakteristik žurnalistiky, na níž se shoduje řada institucí či autorů, např. *American Press Institute*, viz <https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism/purpose-journalism/>.

⁵⁷ *Kodex České televize*, 2003. In: *Česká televize* [online]. Praha [cit. 14. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-5-pece-o-informace-ve-zpravodajstvi-a-aktualni-publicistice/>.

⁵⁸ *Kodex České televize* rozvádí některá ustanovení zákona 483/1991 Sb., o České televizi; zákon se na jeho existenci přímo odvolává.

5.1 Vnímání rizika

„Umírají na to lidi.“

Více než dvě třetiny lidí, které během června oslovili výzkumníci z CVVM, se obávaly o zdraví svých blízkých a zhruba dvě pětiny respondentů měly obavy o vlastní zdraví. Oproti květnovému šetření se obě čísla mírně snížila.⁵⁹ Ani samotní narátoři se v souvislosti s novým typem koronaviru nevyhýbali slovu **obava** nebo **strach**, častěji však volili výraz **respekt**. Spojovali to s tím, že o viru a nemoci stále není dost spolehlivých informací, že ji detailně neznají, že se liší názory odborníků, že je brzy na hodnocení apod. To, jak vnímali riziko, se vyvíjelo v čase; zatímco kvantitativní výzkumníci v citovaném průzkumu zachytili až pokles pomyslné křivky, narátoři vykreslují ještě její náběh: *„Na začátku to bylo ‚v Číně mají chřipku.‘ A tak jsem k tomu přistupovala. Pak přišlo to období ‚oukej, tak to je mnohem horší chřipka, umírají na to lidi.‘“*⁶⁰

Dlužno podotknout, že věkem nikdo z narátorů nespadá do kategorie seniorů, tedy mezi ty, u nichž by případné onemocnění mohlo mít závažnější průběh. Na druhou stranu většina má právě v této věkové skupině rodiče, na což ostatně reagovali mimo jiné omezením vzájemných návštěv. Právě reálné nebezpečí spojené s rodinou, jejím případným nakažením, zčásti formovalo pohled oslovených novinářů na to, co virus může způsobit – jako by si zhmotnili nějaké virtuální riziko. *„Říkala jsem si: ‚Kdybych to chytla, tak nějakým způsobem to určitě překlepu.‘ Čeho jsem se bála, tak bylo, abych to případně nezavlekla do rodiny, proto jsem jaksi držela ten distanc. Jak říkám, umírají na to starý lidi. Když to řeknu takhle, tak je to takový neosobní, ale pak když si to představím u vlastní babičky, tak jsme samozřejmě někde jinde – a to nikdo nechce vidět.“*⁶¹ O konkrétních krocích, které podnikli v rámci prevence, již považovali za rozumnou, pojednává následující podkapitola (viz s. 31–36).

Snaha získávat relevantní informace definuje novinářskou profesi; člověka, který ji vykonává, ovlivňuje i v soukromí. Nemá-li dostatek informací, anebo se ty získané výrazně rozcházejí, snaží se hledat dál. Po celou tu dobu mají větší prostor emoce. Ty emoce, které mu zákonné normy velí vytěsnit z vysílání. *„Já vlastně nevím, z čeho ten*

⁵⁹ Obavy veřejnosti o zdraví spojené se šířením koronaviru a finanční situace domácností – Naše společnost – speciál – červen 2020, 2020. In: *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online]. Praha, 10. 7. 2020 [cit. 14. 7. 2020]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5229-obavy-verejnosti-o-zdravi-spojene-se-sirenim-koronaviru-a-financni-situace-domacnosti-nase-spolecnost-special-cerven-2020>.

⁶⁰ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

⁶¹ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

strach byl, jestli byl větší o ženu a dítě, nebo o ty rodiče, nebo ten strach z neznámého. Ale měl jsem pocit, že co já můžu ovlivnit, tak chci mít ovlivněno dopředu a dřív, než mi to začne někdo přikazovat.“⁶² V případě koronaviru úsilí o získávání spolehlivých zpráv mimořádně komplikoval fakt, že přinejmenším **zpočátku selhávala osvědčená metoda obrátit se na experty**: I pro ně to byla nepoznaná infekce, jejich názory se měnily natolik, že se někteří museli za své výroky omlouvat. „*Já mám obrovskou míru respektu k odborníkům a zároveň i k tomuhle viru, protože nevím, v co může zmutovat. Jsem laik, možná aktivnější, ale furt jenom příjemce masmediálních sdělení. A tahle sdělení už jsou přefiltrováním něčeho, co říkají odborníci. A sami odborníci se neshodnou na tom, co to vlastně je.*“⁶³ Známy je třeba příklad profesora Jana Pirka: Nejprve mluvil o tom, že by se měla nakazit celá populace, později (z domácí karantény) řekl, že „*koronavirus není sranda*“ a že už ho zlehčovat nebude.⁶⁴ Záměrně vybírám tuto příhodu a upozorňuji na skutečnost, že profesor Pirk je kardiochirurg. Média dávala prostor kapacitám z mnoha lékařských oborů,⁶⁵ zjevně z nedostatku epidemiologů a infektologů ochotných neustále mluvit před kamerami, ale i s přihlédnutím k poutavosti nabízených prohlášení. Zatím neexistují obsahové analýzy, ovšem zmapovat složení a frekvenci vystupování respondentů ve vysílání by mohlo ukázat také zajímavou tendenci – pravděpodobně od širokého spektra k užšímu profilu odborníků z klíčových specializací. To vše uvádím i proto, že sami narátoři získávali podněty od různých lékařů (soustředím se teď na formování jejich osobních postojů k viru, nikoliv na to, co o něm vysílali, tedy jaké experty oslovovali pro natáčení): V rozhovorech zmiňují mimo jiné zubaře, praktické lékaře i další, zkrátka doktory, s nimiž se pravidelně setkávají coby pacienti nebo náhodně coby známí: „*Já jsem mluvila se svým ortopedem na kopci, na Špičáku, který k tomu měl postoj, že je to něco jako chřipka, případně horší chřipka. (...) Ted' jsem minulý týden mluvila s doktorem, který říkal: ‚No, ono to úplně chřípečka není.‘ Takže zase je člověk u toho: Mám věřit ortopedovi, nebo gynekologovi, se kterým jsem se o tom bavila? To prostě nevím.*“⁶⁶

⁶² Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

⁶³ Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

⁶⁴ Profesor Jan Pirk poskytl více rozhovorů po změně názoru, výstižný je například ten pro Deník N, dostupný na: <https://denikn.cz/317831/koronavirus-neni-sranda-uz-bych-ho-nezlehcoval-jen-hlupak-nemeni-nazory-priznava-z-karanteny-profesor-pirk/>. Následoval mimo jiné střet vědců z Univerzity Karlovy, je známý jako „osm proti jedenácti“ – podle počtu signatářů té které výzvy.

⁶⁵ Dalším příkladem může být molekulární genetička Soňa Peková, k níž média upnula pozornost poté, co jí stáť za podivných okolností zakázal testovat lidi na covid-19. V odborné obci se začala profilovat názorem, že nový koronavirus je umělého původu. Senát autorku ničím nepodložených tvrzení nominoval na státní vyznamenání.

⁶⁶ Z rozhovoru s Marcelou Augustovou 10. 6. 2020.

V průběhu času se začaly nabízet zkušenosti lékařských týmů, které pečovaly o pacienty s covidem-19. Novináři se také logicky, byť to bylo obtížné a pomáhaly především osobní kontakty a náhoda, obraceli na pacienty; právě Česká televize byla prvním médiem, které hned 1. března 2020, kdy Ministerstvo zdravotnictví oznámilo první případy koronaviru v zemi, uskutečnilo a odvysílalo telefonický rozhovor s prvním nakaženým mužem.⁶⁷ Jeden z kolegů se pak věnoval případu pražského taxikáře Roberta Markoviče, u něhož měla choroba velmi závažný průběh; sám popisuje, že se o detaily zajímal i kvůli tomu, aby si zpřesnil vlastní názor na rizika s koronavirem spojená: „*Byl téměř na umření v těch prvních dnech a dokázal se z toho dostat. Já sám byl zvědavý, protože jeho syna znám dlouhodobě, jak se to projevuje. Já s ním po telefonu tyhle věci řešil. Sám jsem chtěl vědět, jak se to projevuje, první příznaky a všechno. A ani tohle mě neovlivnilo v tom, abych se toho bál.*“⁶⁸

Další možností, jak získávat informace, byly neformální rozhovory s natáčenými poté, co se vypne kamera v terénu nebo pohasnou světla ve studiu (podrobněji viz s. 48–49). Obvykle bývá novinář informován natolik, že jeho hlavní starostí při výrobě reportáže je zjednodušování vlastních vět, zkracování a výběr klíčových vyjádření z nahraných rozhovorů tak, aby splnil danou stopáž⁶⁹ příspěvku, tedy aby se do ní „vešel“. „*Já mám poprvé v životě pocit, že nevím nic víc, než vidím v těch zprávách.*“⁷⁰ Redaktor zpracovává informace, zpravidla vybírá z dostatečného množství, a ve finále „odevzdává“ pomyslnou špičku ledovce. V řadě případů tuto zažitou disciplínu koronavirus poněkud proměnil. Reportérům na čas uzmul výsadu informačního náskoku i rychlejší a lepší orientace v problematice, kterou popisují (anonymnímu) publiku a často také svým nejbližším.

Při snaze o pochopení postojů zkušených novinářů je třeba vzít v úvahu, že jsou to lidé zvyklí v rámci profese pokrývat i ty nejdramatičtější události, při nichž umírají lidé (od živelních pohrom přes havárie až po válečné konflikty). Bývají cyničtí a otrlí, nikoli však bezcitní či lhostejní. Mají s čím srovnávat a srovnávají rádi. Z rozhovorů s nimi vyplývá, že je máloco překvapí. To, co neviděli na vlastní oči, mají možnost sledovat alespoň v agenturních výměnách (materiálech sdílených mezi televizemi) nebo se o tom

⁶⁷ Úryvek rozhovoru se podařilo odvysílat už v hlavní zpravodajské relaci Události, konkrétní pasáž je dostupná na: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/220411000100301/obsah/753960-rozhovor-s-pacientem-nakazenym-koronavirem>.

⁶⁸ Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

⁶⁹ Stopáž se označuje délka trvání většiny audiovizuálních produktů – od zpravodajské reportáže až po reklamní spot. Standardní stopáž reportáže v *Událostech* se pohybuje kolem dvou minut, do nichž je započítáno i uvedení moderátorem.

⁷⁰ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

bavit s přímými svědky událostí či kolegy. K tomu se nezdědka přidávají i četné vlastní zahraniční zkušenosti – zaznamenal jsem dokonce i koronavirovou, neboť jedna z narátorek byla na služební cestě v Jižní Koreji v době, kdy tam doznívala epidemie MERS⁷¹: „Taky si pamatuju na kameramana, když jsme letěli ze Soulu, tak si ke mně přisednul a říkal mi: ‚Hele, já nevím, mně není nějak dobře, tak teď nevím, jestli mám MERS, nebo jsem nastydlý z klimatizace.‘ Tak tenhle pocit nebyl úplně dobrý a uvědomila jsem si, že i ten Honza, který prošel válečnými zónami a já nevím čím vším, tak že mu to v té hlavě chroustá. Takže spíš než s čímkoliv jiným jsem si při tom začátku té korony vzpomněla na tenhle Soul. Ačkoli ten MERS našťastí nepohltil tu zeměkouli jako ten covid, tak asi to tenkrát na mě tam dopadlo víc.“⁷²

5.2 Od slov k činům

„Je to extrém, ale udělal jsem tohle.“

Pokud nebyli novináři přímo překvapeni šířením nového typu koronaviru, pak byli přinejmenším znejistěni tím, co se začalo dít v souvislosti s očekáváním epidemie v Česku. Zatímco v předchozí kapitole jsem se snažil postihnout názory narátorů na virus jako takový, v této pasáži se pokouším ukázat jejich **reálné kroky** a to, jak jim dennodenní rutinu narušila koronavirová krize nebo přípravy na ni a jak se s tím vypořádali, případně do jaké míry si byli ochotni to připustit. Všichni bez výjimky začali problematiku kolem koronaviru sledovat už začátkem roku kvůli dění v Číně. Kdy ale opravdu zasáhla do jejich životů? U některých to bylo až nečekaně brzy; **vliv povolání** je neoddiskutovatelný, pocit ztráty kontroly nad vlastním životem vše v jednom případě ještě umocnil: „Jsem si udělal tenhle hodně brutální mix shánění informací, který člověk ze své profesní podstaty chce mít nejdřív, a hledá je v cizojazyčných i českých zdrojích (...) a do toho ta kombinace s tím, že jakákoli věc s nejasným koncem je něco, co mě dokáže zneklidnit, tak musím říct, že právě ta doba před nouzovým stavem pro mě byla velmi náročná.“⁷³

Panika v obchodech, vykoupené trvanlivé potraviny z regálů, přetížené doručovací služby. Záležitosti, které koncem února refletovala⁷⁴ i veřejnoprávní televize. Snahu

⁷¹ MERS (MERS-CoV) = Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus.

⁷² Z rozhovoru s Hanou Vorlíčkovou 16. 5. 2020.

⁷³ Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

⁷⁴ Domnívám se, že skutečně refletovala. Některé materiály v tuzemských médiích (viz např. https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-nakaza-who-nemoc-globalni-stav-zdravotni-nouze-specialni-opatreni-krizova-situace.A200225_135112_domaci_linv) by snesly pravděpodobně i takovou

o věcnost a odstup jako by si její zaměstnanci přenesli z obrazovky také do svých soukromých životů, byť ne úplně ve všem. V rozhovorech někteří přiznávali třeba včasné a větší nákupy: „*To jsem se malinko vypsychovala. Byli jsme teda někde v Jablonci, tak tam jsem nakoupila něco, jo, že jsme měli čtyři balení toaletního papíru, což prostě mi evokuje, když jsme s tátou za totáče, že jo, že není toaleták, tak jsme byli v obchodáku a teď jsme vlekli nějaký hromady ruliček, tak to mi teď přišlo podobný. A pak, když jsem nakupovala u nás, tak jsem říkala: ‚Koupím prostě vepřový ve skle, konzervy.‘ A teď jsem si zas říkala: ‚Marcelo, tak děláš v televizi a teď tě tady uvidí, jak syslíš, že jo, to je takový trochu jako blbý.‘ Tak abych nešířila paniku. Ale jako nějaké zásoby sněditelné jsem udělala, ty tam jsou furt.“⁷⁵ Zatímco tento počín je explicitně uveden krátkodobým podlehnutím okolnostem a vzápětí poněkud zlehčován, kolega nabízí jinou cestu ke stejnému cíli – akcentuje přitom nevzrušenou rozvahu pramenící z nepředvídatelnosti dalšího vývoje, zmiňovaného ostatně mnohými narátory. „*Nakoupil jsem to do krabice. Moje žena se mi smála. Zamknul jsem to ve sklepě, nechtěl jsem, aby o tom někdo věděl, abychom to vytáhli za situace, pokud by bylo nejhůř. (...) Takže jsem chtěl mít nějakou základní míru jistoty, která možná by mi dala i lepší psychický rozpoložení a třeba potenciálně i vyšší pravděpodobnost toho, že potom člověk nějakou nákazu, nějakou nemoc zvládne, protože bude mít jistotu, že ta rodina nevyhladoví, jo. Je to extrém, ale udělal jsem tohle.“⁷⁶**

S přibývajícím nakaženými v Česku se rozrůstal i počet vládních nařízení a zákazů. Doložených případů nákazy koronavirem bylo v tu chvíli v celé zemi méně než 300, když vláda nařídila hlídat hranice s Německem a Rakouskem a v podstatě oznámila karanténu pro celou zemi. Stát omezil volný pohyb lidí, povoleny zůstaly cesty do práce, za nákupy k „zajištění základních životních potřeb“, v nejnnutnějších případech za rodinou. Plošné opatření pochopitelně zasáhlo i narátory a pozměnilo jejich životy v domácnostech.

Karanténa buď uzavře členy rodiny za dveřmi jejich obydlí (děti a rodiče), nebo je vzájemně odloučí, pokud už společnou střechu nesdílejí (rodiče rodičů). Dnes existují už tisíce studií psychologických dopadů karantény. Vědci z londýnské King's College v souvislosti s koronavirem provedli jejich analýzu; zaměřili se nakonec na výsledky 24 výzkumů. Většina z nich upozorňuje na následky v podobě posttraumatického

charakteristiku, že zmiňované jevy podněcovaly, když už během února operovaly s titulky jako *Pomohou zásoby vody i hotovosti*.

⁷⁵ Z rozhovoru s Marcelou Augustovou 10. 6. 2020.

⁷⁶ Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

syndromu,⁷⁷ zmatku a vzteku. Za stresory (zatěžující podněty) pak experti označují mimo jiné přílišnou délku karantény, obavu z nákazy, frustraci, nudu, nedostatek zásob, deficit informací a finanční ztráty (Brooks 2020, s. 912). Neříkají, že by se karanténa neměla používat (ostatně nejen psychologické dopady opačného přístupu, tedy nezavedení karantény a rozšíření nemoci, by mohly být závažnější), ale doporučují detailně zdůvodňovat každý dílčí parametr – například zmiňovanou délku karantény. O tom, jak dlouho bude v Česku opatření v platnosti, nikdo nic nevěděl. Vláda oficiálně vyhlásila omezení volného pohybu na týden, nakonec z toho byl víc než měsíc. *„Můj nejsilnější pocit byl, když jsem slyšel každý den vyhlášovat vládu nový a nový zákazy. Říkal jsem si: ‚Ty jo, takhle přesně nějak nastupuje rychlá diktatura.‘ Tušil jsem, věřil, ono to tak určitě dopadne, že to bude diktatura třeba na měsíc, nouzový stav, že ty lidi nebudou nic moct, že to bude takový výlet do diktatury. Možná už jsem moc politicky zdeformovaný, ale ten pocit nesvobody byl u mě obrovský. Ztráta svobody.“*⁷⁸ Zbavit lidi svobody je vždy sporné, ať je motivováno čímkoli, a s takovým opatřením musí být nakládáno velmi opatrně (Brooks 2020, s. 919).

V běžné praxi to znamenalo, že byli lidé v domácnostech víc pospolu. Výrazně k tomu přispělo zavření škol a umožnění (nebo vynucení) práce z domova. Před partnery, zvyklými se ráno rozloučit a v podvečer znovu setkat, vyvstaly **nové příležitosti i výzvy**. Nikdo z narátorů přímo nepopisoval ponorkovou nemoc. Všem se vyhnuly i finanční obtíže, protože novináři pracovali stále – v tomto ohledu je žádný z vládních zákazů nepoznamenal. V některých domácnostech ale zřejmě bylo zpočátku určité napětí znát – hlavně tam, kde se pohybovaly i děti. *„Moje žena je strašně hysterická kvůli tomu koronaviru, úplně od začátku. (...) Máme Ríšu, devítiletého, a zničehonic jsme zůstali doma vlastně. Zničehonic přestal chodit do školy, nemohl se stýkat s kamarády a já jsem tomu úplně nechtěl podlehnout.“*⁷⁹ Následovalo sestavování denních rozvrhů, zápolení s domácí výukou a online komunikačními kanály, které postupně začali využívat učitelé. Omezený osobní kontakt potomků se spolužáky i učiteli, leckdy stísněné domácí prostory, víc času stráveného před monitory (televize, počítač, tablet, mobil) – to jsou některé z popisovaných průvodních jevů domácí karantény. Narátoři je uměli pojmenovat, a tedy rozpoznat ve svých vlastních domovech, ale zároveň na nich hledali i pozitiva, o nichž

⁷⁷ Reakce na dříve prožitou událost. Dotčený opakovaně prožívá nepříjemnou situaci z minulosti. Přesná definice je k dispozici například na: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/post-traumatic-stress-disorder/symptoms-causes/syc-20355967>.

⁷⁸ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

⁷⁹ Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

zároveň soudili, že by mohla přetrvat i po odeznění koronavirové krize. „*Najednou prostě spousta volného času. Člověk se na to musel přeorientovat, zorganizovat, začít si dělat sám věci, které v té rodině fungovaly jinak, tak se to muselo všechno vymyslet. De facto musím říct po měsíci a půl, že to relativně funguje a není to problém. Já jsem se přistihl, že spoustu věcí už neřeším křikem, nějakým vyhrožováním, ale spíš vyjednáváním. A že se snažím o těch věcech mluvit. A v té rodině to funguje. Člověk nikam nemůže. Sedět doma? Tak jsem začal běhat, začal jsem posilovat, začal jsem víc číst. Máme doma Netflix. V rodině to řešíme takhle.*“⁸⁰

V obou výše citovaných případech to vypadá, jako by si dotčení dobře uvědomovali, jak důležitá byla jejich domácí role během koronavirové krize. Obecně jisto jistě platí, že rodiče jsou pro své potomky těmi nejbližšími vzory. Rodičovské dovednosti se však staly dvojnásob důležitými právě po zavření škol a omezení volného pohybu. Navíc i děti byly konstantně vystaveny koronavirovému zpravodajství – mimoto u novinářů se zprávy sledují častěji, žurnalisté také doma vyřizují pracovní hovory atd. Přímá konverzace o aktuálních problémech u domácího stolu může zmírnit napětí a předejít úzkostem. Rodinná pouta tak můžou být posílněna a psychologické potřeby dětí splněny (Wang 2020, s. 946). „*Já myslím, že nás to hodně sblížilo. Jakoby rodinu. Jsme ve větším kontaktu, člověk telefonuje i víc domů, snažíme se informovat o tom, jak na tom jsme. Určitě nás to změnilo.*“⁸¹

Dva narátoři, z jejichž vyprávění byl patrný největší zájem o aktuální informace, o jejich kontinuální vyhledávání a zasazování do souvislostí, přistoupili v praxi k nejradikálnějšímu řešení v otázce fungování rodiny v čase epidemie. Oba se shodli na tom, že se od svých nejbližších preventivně izolují a zůstanou doma. Manželky i s dětmi odvezli (nechali odjet) na venkov. „*Takže jsme jednou o víkendu, a tehdy nebylo jasné, zda nebude uzavřena Praha, tak jsme chtěli stihnout nějakou lhůtu nedělní půlnoci. Tak jsme naložili auto až po vrch, až po strop, včetně želvy mé dcery a všeho možného, a já jsem je vyprovodil tehdy. Vzpomínám si. Bylo to velice smutné.*“⁸² **Rodinné chalupy tak získaly v době koronavirové krize novou funkci – bezpečný úkryt před rizikem nákazy** tak rozšířil dosavadní zažitě motivace k odjezdu z měst do nemovitostí v přírodě (případně přímo jejich pořizování), jakými byly obyčejný únik, seberealizace či rekreace s dětmi (nebo investice). Narativ negativně konceptualizovaného města a pozitivně hodnocené

⁸⁰ Z rozhovoru s Karlem Rožánkem 3. 5. 2020.

⁸¹ Z rozhovoru s Karlem Rožánkem 3. 5. 2020.

⁸² Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

chalupy v přírodě (Schindler-Winsten 2017, s. 112) získal další oporu. Vyšší poptávku po chatách a chalupách na jaře 2020 zaznamenali i mnozí realitní makléři. Příkládali to dočasnému uzavření hranic i obavám lidí z případných budoucích karanténních opatření. Ceny těchto nemovitostí, které před létem stoupají pravidelně, se podle prodejců zvýšily ještě výrazněji než v předchozích sezonách.⁸³

Bezdětní kolegové podle shromážděných svědectví přemýšleli jinak. Nechtěl bych se dopustit zobecnění v tom smyslu, že měli situaci lehčí, ale přinejmenším nemuseli zvažovat tolik aspektů. I jim ovšem zůstávala starost o rodiče, vzdálené začasť stovky kilometrů. *„Obrovský problém já osobně cítím, že nemůžu za rodiči. Moji rodiče bydlí v domě s pečovatelskou službou a já je prostě nemůžu vidět. Možná bych si mohl stoupnout pod okno, což teď plánuju, protože už mě to fakt štve, že jsem je dlouho neviděl, ale prostě nechci je ohrozit. Oni jsou typicky ohrožená skupina: 73, 76 let. To je pro mě nejhorší důsledek koronavirové krize.“*⁸⁴ Někteří narátoři se zrovna potýkali s tím, že jejich blízcí naléhavě potřebovali péči ve zdravotnickém nebo sociálním zařízení. Sami žurnalisté přitom byli přímými svědky toho, jak se v kritických oborech projevilo počáteční selhání státu s nedostatkem ochranných pomůcek pro pečující personál. *„Když jsem byla na tiskové konferenci, kde ministr řekl, že odted' nesmí rodiny do domovů pro seniory, tak já jsem věděla, že my tam druhý den vezeme mého dědu. Když to ten Vojtěch řekl, tak jsem si říkala: ‚Co budeme dělat?‘ (...) A ted' to bylo takové osobní, že já jsem věděla, že ten průšvih je napříč republikou v těch domech, protože moji kamarádi nezavázeli roušky jenom po Praze, ale řešili to v celém Česku.“*⁸⁵ K obavám ale postačil i samotný zákaz návštěv. *„My jsme šíleně řešili teda, že jsme měli v rodině babičku, mrtvice, a ted' ji převázeli mezi nemocnicemi, ted' do těch nemocnic se nesmělo. A to mi teda přišlo extrémně blbý a to třeba člověk pochopí, až když se to děje.“*⁸⁶

Narátoři, jejichž rodiče nepotřebovali cizí péči a bydleli ve vlastním, se zdráhali za nimi i v omezené míře jezdit. Pod výjimku ze zákazu volného pohybu, která počítala s nutnými cestami za rodinnými příslušníky, by se jejich cesty evidentně vešly, ale oni sami zmiňovali, že nechtějí riskovat zdravím svých nejbližších. Ačkoliv se osobně necítili ohroženi a nákazy se nebáli (viz předchozí kapitola), u rodičů, kteří spadali do ohrožené skupiny, to bylo něco jiného. Další faktor, který zvažovali, byla pouhá jejich **přítomnost**

⁸³ Viz např. reportáž z *Událostí*, dostupná na: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/220411000100628/obsah/776467-velky-zajem-o-chaty>.

⁸⁴ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

⁸⁵ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

⁸⁶ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

v menším městě či na vesnici: „Když už jsem přejela do Jindřichova Hradce, tak jsem měla ten pocit, že bych se tam neměla vystavovat úplně jako ten Pražák, že mě tam možná jako ukamenují.“⁸⁷ Praha byla zpočátku tuzemským epicentrem nákazy, v prvních dnech také do hlavního města svázeli všechny nakažené na specializované pracoviště. Ostatně narátoři, kteří v metropoli bydlí, ale nenarodili se v ní, sami nabízeli popis apokalyptických výjevů z krizových dní – v paměti jim zůstane prázdný Karlův most, bez turistů, vyliďněné Václavské náměstí bez žebráků i Letiště Václava Havla, po jehož opuštěných terminálech se rozléhal zvuk každého kroku. „To město, když se všechno pozavírá, je město duchů a vlastně to nemá pro toho člověka vůbec význam tady žít. To je jediný benefit toho velkého města, že má služby dostupný na každém rohu, v každou denní hodinu. A to vlastně teď neměl vůbec. Když jsem teď po dvou měsících přijela za rodinou na jih a byla jsem v přírodě na vesnici, tak jsem se nadechla toho čerstvého vzduchu a říkala jsem si: ‚Ježiš, tak tady to mohlo být celkem fajn to přetrpět, ten nouzový stav.‘“⁸⁸

5.3 Výroba zpravodajství

„Dělal jsi těsto, ale upekl to už někdo jiný.“

Bezprecedentní opatření státu si vyžádala nevídanou **proměnu organizace práce** také ve Zpravodajství České televize. „Budeme se mnohem méně potkávat, budeme mít kolem sebe mnohem více prostoru a budeme mít mnohem více rozdělené úkoly,“ vystihl nové postupy v den jejich uvádění do praxe šéfredaktor Petr Mrzena.⁸⁹ Vysílatel veřejné služby má při mimořádných událostech klíčovou roli v informování veřejnosti; potvrdila to i data o sledovanosti (viz s. 43). Jeho povinností tentokrát bylo učinit vše pro zachování kontinuálního vysílání. Ke standardním opatřením (od používání dezinfekce přes zákaz návštěv až po omezení kontaktu ve větších skupinách a nošení roušek), která zaváděly firmy napříč odvětvími, musela televize sáhnout ke zcela specifickým nástrojům.⁹⁰

⁸⁷ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

⁸⁸ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

⁸⁹ Z interního e-mailu *Nová opatření při výrobě zpravodajství* odeslaného zaměstnancům Redakce zpravodajství 15. 3. 2020.

⁹⁰ V den, kdy se v Česku uzavřely školy (11. 3. 2020), Česká televize podsvítila informační lišty ve vysílání žlutou barvou, zařadila speciální infografiku, jež připomínala základní pravidla zmírňující šíření infekce. Výrazně posílila také servis pro sluchově a zrakově znevýhodněné diváky. O den později (12. 3.) vydala interní pravidla, která počítala s lidmi v záloze a s lidmi v práci. ČT24 pak (od 16. 3.) změnila vysílací schéma: Zrušila výrobu některých týdeníků a nahradila je kontinuálním zpravodajstvím; ve stejný den se na obrazovkách poprvé objevil pořad *UčíTelka*. O další týden později (počínaje 23. 3.) televize spustila nový program ČT3, zacílený na seniory.

Od poloviny března vyráběly zpravodajství oddělené týmy. Reportéři, moderátoři, kameramani, technici, režiséři, střihači a lidé z dalších profesí byli rozděleni na dvě velké skupiny, které se v práci střídaly ve čtrnáctidenních cyklech tak, aby se vzájemně příslušníci obou týmů nepotkávali. V případě podezření na nákazu koronavirem byli na základě pokynů hygieniků stahováni konkrétní pracovníci a také lidé, s nimiž dotčení strávili víc času; následovaly testy na covid-19. To se během jara stalo několikrát, vždy s negativními výsledky analyzovaných vzorků. Pokud by se u někoho nákaza prokázala, byl připraven nastoupit druhý tým, jehož členové měli doma – v souladu s vládními nařízeními a firemními pokyny – dodržovat karanténní režim. Dvoutýdenní perioda odpovídala délce karantény nařizované a doporučované hygienickými stanicemi. K tomu navíc platilo, že reportéři natáčející venku nesměli do redakce, tedy do objektu zpravodajství na Kavčích horách.⁹¹ To bylo pro zrod a odvysílání každé jednotlivé reportáže (nejen v *Událostech*) naprosto mimořádné. **Zatímco diváci tuto změnu v podstatě neměli šanci postřehnout, pro reportéry to byl dramatický zásah do obvyklé praxe.**⁹²

Na výrobu jednoho příspěvku tak byli zapotřebí dva redaktori: jeden v terénu, druhý v redakci – a oba u telefonu. „*Dělal jsi půlku práce. Dělal jsi těsto, ale upekl to už někdo jiný, ale neměl jsi vliv na to, jak to upeče. Tohle mě docela drtilo a drtí dodneška.*“⁹³ Jeden reportér natáčel rozhovory, kladl otázky respondentům, ve spolupráci s kameramanem zajišťoval také potřebný obrazový materiál. Druhý reportáž psal, předkládal editorovi ke schválení a střihači k finální výrobě.

Podobná spolupráce v redakci pochopitelně fungovala i dřív – reportéři si vypomáhali pořizováním interview, jejichž část se pak objevila v příspěvku kolegů. Šlo však zpravidla o menší podíl takto zakomponovaného materiálu do reportáže, která měla hlavního autora. V době koronavirové krize ale spolupracovali dva rovnocenní tvůrci na jednom produktu. Kooperace i výsledné dílo se odvíjely od vzájemné důvěry.

Zaměstnanci, kteří kolegům důvěřují, se můžou snáz soustředit na daný úkol. Ti, kteří se na kolegu v plné míře spolehnout nechtějí, pak upínají síly na neustálou kontrolu jeho počínání a určité sebeochranné mechanismy tak, aby obstála především jejich vlastní práce (Mayer 2005, s. 875–876). Teoreticky to jistě lze označit za tříštění sil i pozornosti

⁹¹ Momentálně nasazený tým tak byl de facto ještě rozdělen na dva: jeden působící v terénu, druhý působící v redakci.

⁹² Nejviditelnější změnou bylo na čas nošení roušek (viz kapitola 5.4).

⁹³ Z rozhovoru s Richardem Samkem, 14. 5. 2020.

a nadto zvýšení psychické zátěže, dlužno však podotknout, že příprava záložních řešení patří k novinářské rutině, vynucené každodenní uzávěrkou a nutností odevzdat požadovaný materiál do vysílání. Občasné drobné střety v tvůrčí profesi tak byly během mimořádných okolností víc než interpersonálními vztahy ovlivněny rozdílným autorským přístupem k tématu. Narátoři poměrně často mluvili o nezbytnosti potlačení „novinářského ega“, do čehož zpravidla zahrnovali i své vlastní osobnosti. „Každý z nás se trochu obrousí, člověk musí někde přidat, někde ubrat, vyjít vstříc, naopak někde zase nasadit víc pracovního nasazení, víc empatie. A nějak to jde.“⁹⁴ Neobyčejnou pracovní situaci rovněž doprovázela ta podstatná okolnost, že role reportérů v terénu a v kanceláři se pravidelně střídaly. „Když člověk je v jedné té směně, tak se snaží vysvětlit té druhé: ‚Hele, tady je to složitý, já třeba nemůžu využít celý ten materiál.‘ A pak se člověk dostane ven a dělá úplně to samý těm ostatním prostě. Děláme všichni stejnou práci, takže my si nemáme mezi sebou úplně extrémně co vyčítat. Dobrý, někdo je sebestředný víc, někdo míň, ale to je tak jako všechno.“⁹⁵

Nebývalé poměry – včetně zdvojených personálních nároků na výrobu každé reportáže – odčerpaly redakci část produktivních sil. Sami reportéři pak zmiňovali, že nezbývala ani energie, ani prostor pro nápady, které by pomohly odlišit jednu koronavirovou reportáž od druhé. Nevníмали to ale nutně jako nevýhodu. „Dalo to prostor možná i takový trošku jako víc té informativní stránce – i to, že jsme najednou byli takhle rozdělení, neměli jsme si takovou možnost si to mazlit, tu reportáž. Vrátila se taková ta ryzí informace.“⁹⁶ Dílčí tvůrčí omezení pochopitelně poznamenávala i samotný průběh natáčení – do některých míst časem nebylo možné se dostat ani s kamerou, ani bez ní, rozhovory s respondenty museli redaktori pořizovat při zachování patričních odstupů atd. „Je to samozřejmě jiný. Já si připadám jak Freddie Mercury s takovým tím jeho typickým mikrofonem. Prostě stojíte na dva metry od respondenta. De facto já, když natáčím příběhy, s takhle viditelným mikrofonem většinou nepracuji.“⁹⁷ Ve vysílání se začalo objevovat více rozhovorů uskutečněných po telefonu, přes Skype a další aplikace umožňující živý přenos či záznam videa. (Následovalo také uzavření objektu zpravodajství pro hosty vystupující ve vysílání. Studiová technika se přesunula do exteriérů, např. na Malostranské náměstí nebo před budovy na Kavčích horách.)

⁹⁴ Z rozhovoru s Karlem Rožánkem 3. 5. 2020.

⁹⁵ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

⁹⁶ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

⁹⁷ Z rozhovoru s Karlem Rožánkem 3. 5. 2020.

Koronavirová krize a zpravodajství orientované na její zvládnání a její důsledky většině reportérů změnilo dosavadní tematické zaměření. Specialisté na politiku a ekonomiku se ještě mohli zčásti držet svého portfolia, byť náležitě zúženého, úlohu ostatních bych popsal jako roli monotematických univerzálů. Jakkoliv je pravda, že se i v týdnech a měsících, kterým dominoval jeden námět, objevovali na rozličných místech a natáčeli s poměrně pestrými škálami respondentů, jednotícím prvkem zůstávala pandemie. Ukázalo se, že takový nečekaný dopad někteří pociťovali intenzivněji než výše popsané změny natáčení; ty lze ostatně přes veškerou výjimečnost označit za realizačně-organizační. Koronavirus ale na čas některým novinářům výrazně **zmenšil prostor pro prosazování témat**, kterým se dlouhodobě věnují. Jedna z narátorek mluvila dokonce o frustraci a zmaru. *„Já jsem třeba poprvé měla v životě to, že mě práce nebaví. Já to v životě nezažila až takhle. Ale je to otázka toho zmaru. (...) Pro mě není důležité, že mám na obrazovce ten svůj ksicht a mám tam prostě dvě věty do kamery, ale prostě spíš vymýšlení těch témat. Ted' nic takového není. Jsem v médiích od roku 2002 a ted' mám pocit, že jsem se vrátila úplně na ten začátek, když funguju jako elév, ten začátečník.“*⁹⁸ Jiní kolegové zase popisovali rozpaky z toho, že dostávali úkoly za běžných okolností svěřované specialistům. I to byl jeden z důsledků rozdělení redakce, s nímž se žurnalisté museli vypořádat.

Na začátku bylo rozhodování managementu o tom, jak zásadní preventivní opatření přijmout, aby se minimalizovalo riziko nákazy u zaměstnanců a zároveň to umožnilo produkovat kontinuální vysílání. S překvapivými změnami, které vedení oznámilo už za nouzového stavu, ale ještě před nejradikálnějšími vládními opatřeními (typu omezení volného pohybu osob) se reportéři, jak sami prohlašují, postupně sžili. S nadšením je ale nevívali. *„Systém služeb editorů, moderátorů, všech ostatních, kdy jsem zaznamenal docela velkou vlnu nespokojenosti, možná taky pramenící z té nejistoty, jak to bude, jestli to bude fungovat, jestli to je skutečně nezbytný, jestli tyhle v uvozovkách drastický – relativně k tomu, jak to tady funguje jinak – opatření jsou opodstatněný.“*⁹⁹ Z rozhovorů vyplývá jakýsi zpětný souhlas a pochopení podřízených s novým uspořádáním. Vysvítají z nich ale také **pochybnosti o délce trvání vynucených zásahů**. V momentě jejich vyhlášení (polovina března) se počítalo téměř s půlroční platností (do konce srpna); při dokončování této práce to stále platilo. Vedení redakce se tak se svými opatřeními dostalo do podobné

⁹⁸ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

⁹⁹ Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

pozice jako česká vláda a jí vyhlášená nařízení – razantní postup s příchodem pandemie dodatečně kvitován, tempo rozvolňování opatření průběžně zpochybňováno.

5.4 Roušky

„My jsme mistři světa v rouškách.“

Pro výrobu relativně nejdrobnější, ale na obrazovce absolutně nejviditelnější změnou bylo nošení roušek. Nejprve je začali nosit reportéři při natáčení s respondenty v terénu, pak se objevily i na tvářích moderátorů ve studiu. Ani Česká televize neměla na počátku epidemie roušek dostatek, dokázala uspokojit jen část potřeb zaměstnanců, což se ve vysílání projevilo pestrostí podomácku vyráběných pomůcek.

Nošení roušek mělo praktickou i symbolickou rovinu. *„Není to móda pro brejlatý.“*¹⁰⁰ V té první narátorky upozorňovali mimo jiné na neustálé zamlžování brýlí a horší srozumitelnost projevu. Na ni si stěžovali i někteří diváci. Televize usilovala o výjimku alespoň pro moderátory ve studiu, kde by nebyli hosté a kameramani by dodržovali dostatečné rozestupy. Neuspěla hned, moderátorky se ale stali jednou z prvních skupin, které úřady později výjimku udělily. Zakrývání úst a nosu považovala většina narátorky za obtěžující, ale pochopitelné. Ochota nosit roušky výrazně klesala s časem.¹⁰¹

Symbolické dopady nošení roušek jsou snad ještě barvitější, než byly podomácku vyráběné pomůcky samotné. Pro více narátorky – při zpětném pohledu a při srovnávání s dalšími státy – byly jedním z důkazů toho, že Česko včas přijímalo preventivní opatření. *„Já když jsem jednou při debatě s kolegy z evropských televizí (online videokonference, pozn. aut.) si zapomněl sundat tu roušku, protože jsem předtím hovořil s někým jiným v kanceláři, tak se mi začali smát všichni. A během měsíce už to nosili moderátorky i jejich televizí a lidi byli vyzýváni k tomu, aby je nosili. A najednou i ti mí kolegové po měsíci nebo měsíci a půl uznali, že vlastně to smysl dává.“*¹⁰² Do jaké míry pak takové srovnání mohlo třeba přispět i ke smířlivějšímu pohledu na další vládní nařízení? Ani mezi řádky jsem ve výpovědích narátorky nenašel dost vodítek k uspokojivé odpovědi, a tak zůstane předchozí věta jen řečnickou otázkou.

Jistou národní hrdost ale někteří kolegové zmiňovali: *„My jsme mistři světa v rouškách, protože myslím, že žádný jiný národ na světě, aspoň o něm nevím, i ty Číňani si*

¹⁰⁰ Z rozhovoru s Marcelou Augustovou 10. 6. 2020.

¹⁰¹ Všechny rozhovory byly pořizeny v době, kdy bylo nošení roušek povinné.

¹⁰² Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

to všichni kupují, mají všichni roušky i v Hongkongu a tak, tak my jsme si je prostě ušili.“¹⁰³

V tuzemském prostředí si narátoři povšimli i negativních jevů. Některé ostatně identifikovali také tazatelé v průzkumu Národního ústavu duševního zdraví – podle nich se zhruba desetina oslovených setkala s nějakou formou diskriminace nebo nějakého druhu nevhodného chování v důsledku nemoci covid-19, nejčastěji to byla nadměrná ostražitost a udavačství ze strany okolí.¹⁰⁴ „*A to byla věc, ty vad'o, že jsem netušil, jak lidi můžu být hysterický. Byli jsme na hřišti, samozřejmě, měli jsme tyhle roušky, ale nemůžeš v tom běhat, tak sis to sundal. Ty bláho, normálně na mě dvakrát sousedi zavolali měšťáky!*“¹⁰⁵ Důsledkem takových zkušeností pak mohlo být i to, že příspěvky o tom, jak lidé dodržují nařízená opatření, ztvárňovali reportéři se zřetelnou nelibostí. Hlavním sdělením takových reportáží sice vždy byl (nebo měl být) apel spojený s vysvětlováním aktuálně platných pravidel (zejména ve chvílích, kdy bylo poněkud obtížnější se ve státních nařízeních dopodrobna zorientovat), přesto v redaktorech převážil pocit, že se sami stali **nástrojem** výše zmíněné **nadměrné ostražitosti**.

Jistou kompenzací se pro ně na druhé straně stávaly reportáže, které upozornily na konkrétní problém a přispěly k pomoci. „*Bylo to taky hodně dojemný, že někdo posílal ústenky, kdo to sám potřeboval. Byl to onkologický pacient a poslal svůj zbyteček roušek téhle holčičce.*“¹⁰⁶ Pokud některá z reportáží přiměla k přiznání problému a následné reakci i zodpovědné úřady, byl pocit uspokojení autorů ještě větší. „*A ted' my jsme s kamarády týden, já ve svém volnu, obvolávali jsme ty domy a hledali jsme někoho, kdo by třeba řek, že nemá ty roušky. A oni se tak báli to přiznat, pak si to třeba dali na sociální síť, pak jim řeklo vedení, že to mají stáhnout, pak se ukázal takový začarovaný kruh, že nechtěli před svým zřizovatelem ukázat, že prostě je něco špatně, a zřizovatel se chtěl prsit v tom, že je všechno dobře.*“¹⁰⁷

¹⁰³ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

¹⁰⁴ Národní ústav duševního zdraví. *Já a covid-19. Studie vědců z Národního ústavu duševního zdraví zkoumala vliv koronavirové pandemie na Čechy*. Tisková zpráva [online]. Klecany: NÚDZ, ©2020 [cit. 23. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/files/pdf/tz-studie-ja-a-covid-19.pdf>.

¹⁰⁵ Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

¹⁰⁶ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

¹⁰⁷ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

6. Informování o vládních opatřeních

Pokud sečtělí glosátoři aktuálního dění často zmiňují *Mor Alberta Camuse* (vydán v roce 1947) nebo třeba *Karanténu* Petera Maye (napsána v roce 2005), upozorňují přitom na trefné až prorocké pasáže a poměřují je s nynějšími událostmi, neoprávněně opomíjejí dílo ještě mnohem starší. Když zhruba před 670 lety Giovanni Boccaccio v *Dekameronu* popisoval epidemii moru, líčil, že povstal ve východních zemích, připravil je o nesčíslné množství lidí a přenášeje se bez ustání z jednoho místa na druhé, nemilosrdně šířil se na západ. Ukázalo se záhy, že proti této nemoci nepomáhá ani rada lékařů, ani žádný lék. Choroba měla sílu tím větší, že se nemoc či společný důvod k smrti přenášel na zdravé lidi nejenom hovorem a stykem s nemocnými; vyšlo najevo, že nemoc způsobovalo i to, že se někdo dotkl šatu či jiné věci, které se dotýkal nemocný.¹⁰⁸ Dovolím si z období italské renesance vypůjčit (a zkrátit) ještě charakteristiku chování lidí – i ta se totiž neobyčejně podobá dění z jara roku 2020. Už Boccaccio si všiml, jak si někteří lidé vytvořili společnosti odloučené od všech ostatních, usadili se a zavřeli v domech, kde nebyl žádný nemocný. Někteří pak podle jeho slov byli opačného mínění a tvrdili, že nejzaručenějším lékem je užívat si, chodit za zpěvu písní a uprostřed žertů na procházky, smát se a vysmívat se všemu, co se děje. Třebaže všichni tito lidé různých názorů nezemřeli, přece jen se všichni nezachránili.¹⁰⁹

Realita koronavirová jako by od té morové byla vzdálená rozhodně méně než téměř sedm století. Virus přišel z východu¹¹⁰ a zpočátku vzbuzoval podobné reakce: od úzkostných až po pohrdavé. V **prostředí málo známé hrozby a smíšených pocitů i počinů obyvatel** se očekávalo od jednotlivých vlád, že zajistí bezpečí svých zemí a udělají vše potřebné, aby ochránily veřejné zdraví. Tuzemský kabinet pochopitelně nebyl výjimkou. Jedním z problémů ovšem od začátku byly **odlišné představy** mezi veřejností, odborníky a vzhledem k rizikovým skupinám možná i mezi jednotlivými generacemi o tom, co je oním „vším potřebným“, tedy jaká opatření je vhodné přijmout a jak dlouho je držet v platnosti.

Česko podobně jako další země zavedlo nouzovou legislativu, omezilo volný pohyb lidí, kontrolovalo své hranice, uzavřelo školy, obchody, služby. Opatření v důsledku zbrzdila třeba i práci soudů, opoziční strany přišly o politickou relevanci. Krastev (2020,

¹⁰⁸ Podle pátého vydání *Dekameronu* v Odeonu, 2017.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Středověká morová epidemie začala v Číně pravděpodobně v roce 1331, přes obchodní cesty se dostala mimo jiné do Evropy, kde zabíjela „až“ v letech 1347–1351.

s. 18) píše o **pozdržení demokracie a pozastavení kapitalismu** i o tom, že efektivita vlád byla poměřována jejich schopností změnit každodenní chování lidí. Lidé prokázali značnou ochotu tolerovat významné omezení svých práv, nicméně nehodlají tolerovat vlády, které nejsou připraveny jednat (Krastev 2020, s. 29). „*Ten strach z neznámého, něčeho, co neumím popsat, to té vládě velmi ulehčilo a ukázalo se, že Češi nebo moji spoluobčané jsou ochotni tyto restriktce vcelku v klidu a bez problémů snášet.*“¹¹¹ Bezprostředně po vyhlášení nejtvrdějších tuzemských zákazů vyplynulo z průzkumu veřejného mínění, že je dvě třetiny Čechů považovaly – v tu chvíli – za adekvátní. S počínáním kabinetu vyjádřilo spokojenost 80 procent oslovených.¹¹²

Vláda chtěla jednat rychle a stejně rychle zároveň svá rozhodnutí musela sdělovat veřejnosti. S tím „pomáhala“ (i ve svém zájmu) média. Na přímé přenosy vlastních tiskových konferencí kabinet při informování obyvatel spoléhal, což mu mimochodem v jednom z usnesení vyčetl Ústavní soud jako nedostatečné.¹¹³ Vzrostl význam hlavních televizních zpravodajských relací – nejvíc posílila pozice České televize. V neděli 15. března 2020 viděly *Události* dva miliony diváků, což byl rekord za posledních 15 let. Během celého března relaci sledovalo v průměru 1 400 000 lidí. Březnové kontinuální vysílání ČT24 zaznamenalo největší zájem diváků ve své historii.¹¹⁴

Pro novináře to byla dosud nepoznaná výzva. Všichni narátoři bez výjimky se shodli na tom, že **v komunikaci vláda selhala**. Hodnotili především – podle nich – dlouhé, příliš početné a zmatené tiskové konference po jednáních kabinetu. „*Proč to není dostatečně profesionální? Proč to není připravený? Proč tam je někdo, kdo tam ze začátku něco řekne, možná připraveného, a potom improvizuje a improvizuje blbě? Proč ty výpovědi jdou proti sobě? (...) To byla přehlídka toho, jak ať už dobrý, nebo špatný rozhodnutí špatně komunikovat.*“¹¹⁵ Příčinou takového hodnocení byl více než cokoliv jiného jednoduchý fakt, že **vláda** jako celek a jednotliví ministři byli v kritických dnech

¹¹¹ Z rozhovoru s Karlem Rožánkem 3. 5. 2020.

¹¹² Průzkum agentury KANTAR CZ provedený 17. a 18. 3. 2020. Podrobnosti dostupné například na: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/kantar-pro-ct-cesi-povazuji-opatreni-za-adekvatni-vladu-chvali/1869506>.

¹¹³ Ústavní soud v souvislosti s vládním vyhlášením nouzového stavu mimo jiné konstatoval, že poskytuje-li právní řád více způsobů publikace takového rozhodnutí prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, měla by jich vláda využít plně a komplexně tak, aby se o vyhlášení nouzového stavu mohl dozvědět opravdu každý. Oznámení (jen) na tiskové konferenci vhodným způsobem publikace v případě tak závažného aktu není, konstatovali soudci. Plné znění usnesení z 28. 4. 2020 je k dispozici na:

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/Pl._US_8_20_vcetne_disentu_na_web.pdf.

¹¹⁴ Podíl ČT24 na celkové televizní sledovanosti dosáhl v průměru 9,5 %. Diváci nadprůměrně hodnotili také spokojenost s vysíláním.

¹¹⁵ Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

jediným zdrojem informací. Oni představovali svá vlastní rozhodnutí, resp. rozhodnutí přijatá na základě doporučení epidemiologů (v první fázi vyhlásování zákazů). Oni měli přesně vědět, co a proč přijali a odhlasovali. V řádu desítek minut, které novinářům zpravidla zbývaly mezi koncem vládního brífinku a začátkem nejsledovanějších zpráv,¹¹⁶ prostě nebylo možné ptát se jinde. Stejně jako **lidé začali postupně srovnávat** tuzemská opatření s těmi přijímanými v zahraničí, tak zase žurnalisté porovnávali způsoby komunikace. *„Já jsem viděl šestiminutový, nebyl delší, šestiminutový rozhovor tehdy s rakouským kancléřem. Já jsem během šesti minut pochopil, aniž bych byl expert na Rakousko, nejsem člověk, který by vládl němčinou nějak mimořádně, základně se domluvím, ale pochopil jsem z toho rozhovoru velice jednoduše a jasně, co rakouská vláda chystá, kdy se co otevře a za jakých podmínek a kdy se co zase zavře za jakých podmínek třeba. A říkal jsem si, že jsem za šest minut rozhovoru s kýmkoli tady v Česku nepochopil tolik jako za jeden rozhovor s rakouským kancléřem.“*¹¹⁷ Význam řízení rizika (*risk management*) a rizikové komunikace (*risk communication* ve smyslu komunikace rizika) nelze nikdy přecenit (Abrams 2020, s. 1791). Narátoři shodně soudí, že české vládě se podařilo ho dokonce podcenit. Zároveň se ale jejich slova dají vykládat tak, že vládní pochybení vnímají – kategorizováno právníckou řečí – mnohem víc jako nedbalost než úmysl. *„Tady jsem vyšel vždycky na chodbu a bavil se s ostatními novináři a kolegy, jak oni pochopili tu tiskovou konferenci, zda to dává smysl, zda skutečně já jsem to pochopil správně, nebo oni to pochopili správně, nebylo to jednoduché.“*¹¹⁸ Podstatným důvodem **rozčarování novinářů** byla starost o vlastní zpravodajskou produkci: Ta byla sice *jejich*, ale informační servis stál do značné míry na výrocích kritizovaných ministrů. Diváci očekávali jasné a spolehlivé zprávy, žurnalisté však často postrádali přesné vstupní informace. A dokud oni plně nepochopili jak podstatu, tak detaily sdělení, těžko ho mohli smysluplně předat dál.

Riziková komunikace je Světovou zdravotnickou organizací definována jako výměna nejaktuálnějších informací, doporučení a názorů mezi experty a lidmi čelícími zdravotní, ekonomické či sociální hrozbě. Jejím nejvyšším cílem je pomoci ohroženým

¹¹⁶ Tiskové konference nezřídka probíhaly i během vysílání hlavních zpravodajských relací. Jistě nelze po vládě spravedlivě požadovat, aby předvídala délku vlastního jednání a plánovala jeho začátek tak, aby skončilo v podvečer. Nicméně všechny velké televizní stanice začínají vysílat své klíčové relace přibližně ve stejný čas (mezi 18:55 a 19:30). Chce-li kabinet co nejrychleji a nejúčinněji informovat lidi třeba o tom, co od nich od zítřejšího rána bude vyžadovat, pak jsou večerní zprávy snad tím nejvhodnějším komunikačním kanálem.

¹¹⁷ Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

¹¹⁸ Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

dělat informovaná rozhodnutí k jejich vlastní ochraně a ochraně jejich nejbližších.¹¹⁹ Účinnější je přitom vysvětlování a snaha o sdílené porozumění než jen obhajoba a prosazování konkrétních opatření (Abraham 2010, s. 1307).

Efektivní zvládnutí rizikové komunikace pak zvyšuje povědomí o hrozbě samotné a může některé její aspekty umenšit. Pokud znovu použiji orálněhistorický přírůbek o tom, že **vnímání je vším** (viz s. 19), pak lze s úspěchem tvrdit následující: To, jak lidé chápou riziko, je stejně důležité jako nebezpečí samotné. Psychika se přenáší do fyzických činů, virtuální svět do toho reálného.

*„Když v jedenáct večer ministr zdravotnictví na tiskový konferenci prezentuje nějaký opatření, který vláda schválila, ale teprve na xtý dotaz novinářů vlastně se dostane k tomu, že ještě neví, jestli ty hranice zítra ještě budou, nebo nebudou zavřeny, nebo jestli už je teda otevřeli, nebo neotevřeli. Když to neví ten člověk, který to sděluje, jak to má vědět ten novinář, který tam sedí, který z toho píše ten titulek, headline, zprávu, který to má předat dál?“¹²⁰ **Nepřesné výroky neinformovaných představitelů státu** přitom mohou mít dopady historických rozměrů. Nelze nezpomenout případ Güntera Schabowského, čelného funkcionáře východoněmecké SED, který na tiskové konferenci 9. listopadu 1989 zmateně vysvětloval, za jakých podmínek budou moci občané NDR vycestovat. Na otázku, od kdy opatření platí, v přímém přenosu odpověděl, že podle něj okamžitě. Sám to v tu chvíli jen odhadoval. Jeho slova urychlila pád Berlínské zdi.¹²¹*

Vláda zaplavila mediální prostor svými dlouhými tiskovými konferencemi a následnými rozhovory ministrů. *„Těch tiskovek bylo někdy až moc.“¹²² **Intenzita** komunikace jako by **nahrazovala** její **celistvost**. *„Hodně jsme se pozastavovali nad tím, jak jednotlivé věci chtějí jako vymáhat. (...) To si myslím, že bylo nedotažený v mnoha věcech.“¹²³ Deficit komplexnosti předkládaných sdělení se v novinářích prohluboval v průběhu epidemie. To koreluje s výsledky výzkumu veřejného mínění, přesněji tedy s trendem, který vykázal, než s „naměřenými“ hodnotami. Většina dotazovaných považovala komunikaci vlády za jasnou, srozumitelnou a dostatečnou. V polovině března**

¹¹⁹ Detailnější informace jsou dostupné například na: <https://www.who.int/risk-communication/background/en/>.

¹²⁰ Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

¹²¹ Opatření mělo platit až od druhého dne a cesty přes hraniční přechody do SRN a Západního Berlína mělo umožnit jen těm východním Němcům, kteří byli držiteli pasu (těch byla menšina). Podíl na urychlení historických událostí ale měla i média. Západoněmecká televize, sledovaná i na druhé straně zdi, odvysílala zprávu, že NDR okamžitě otevírá hranice, což nebyla pravda. Ale *vnímání je vším*...

¹²² Z rozhovoru s Hanou Vorlíčkovou 16. 5. 2020.

¹²³ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

se k takovému názoru klonilo 81 % dotázaných. S průběhem krize a s tím, jak vláda přestala vyhlášovat zákazy a začala představovat nabízenou pomoc občanům i firmám, se pozitivní hodnocení komunikace kabinetu výrazně snížilo. I na konci května ale převažoval příznivý pohled respondentů (63 %).¹²⁴ Do jaké míry se ve shovívavém názoru veřejnosti promítla práce novinářů, ale výzkumníci nezjišťovali. Jinými slovy, průzkum nerozlišoval, zda lidé hodnotí komunikaci vlády na základě jejích tiskových konferencí, nebo na základě toho, co viděli, slyšeli anebo četli v médiích.

6.1 Pohled na vládní opatření

„Ta vláda jako dohání ty události.“

Kritická reflexe vládní komunikace vycházející ze samotných základů žurnalistické práce, je výsledkem souhrnu konkrétních zkušeností, nikoliv předpojatosti dotazovaných novinářů. Stejně jako se všichni pozastavili nad chaosem doprovázejícím oznamování jednotlivých vládních opatření, tak většina narátorů nabídla i shovívavější pohled na jejich podstatu. V této práci mohu prezentovat pasáž, která by se nikdy nemohla objevit ve zpravodajském vysílání: názory novinářů na postup zodpovědných představitelů státu při zvládání epidemie. Jde o výběr autentických postřehů z otevřeně vedených rozhovorů, přesto mírné zkreslení připouštím ve dvojí rovině. Jedna je časová – interview se sice uskutečnila během nouzového stavu nebo krátce po jeho ukončení, i tak už ale uplynulo několik týdnů od toho úplně nejvypjatějšího období, v němž byly prožitky zúčastněných logicky nejintenzivnější. Druhou rovinou je pak částečná **zdrženlivost** narátorů vzhledem k jejich pozici zaměstnanců veřejnoprávní televize, svázané zákonem i kodexem, a nutkání udržet si určitý odstup od politiky. V některých případech se ji ale podařilo z větší části odbourat.

Načasování i razanci prvních státních zásahů ve snaze zamezit šíření koronaviru vnímají narátoři spíš pozitivně. Dotkla se pochopitelně i jich samotných. *„Je fakt, že v tom začátku jsem ani úplně si nepochybovala o tom, že ty zákazy, který byly vyhlášený, který byly docela tvrdý a drastický, ale tak se mi zdálo, že v tu chvíli mají smysl, že ve mně nevrátil červ pochybností, což se dostavilo až potom.“*¹²⁵ Většina předkládaných argumentů mířila tím směrem, že v otázce rozsahu a intenzity hrozby objektivně nikdo nemohl mít

¹²⁴ Už vícekrát citovaný průzkum agentury KANTAR CZ se uskutečňoval v několika vlnách. První zmiňovaná proběhla 17. a 18. 3., druhá 31. 3. a 1. 4., třetí 21. a 22. 4. a čtvrtá 25.–28. 5. 2020.

¹²⁵ Z rozhovoru s Marcelou Augustovou 10. 6. 2020.

stoprocentně jasno. Když se tedy novináři vžili do rolí členů vlády, byli schopni jejich přemýšlení a počínání porozumět (nesouvisí to s výše popisovanou problematikou komunikace, věcnou stránku a podstatu opatření reportéři zcela jasně odlišovali od její prezentace). Nejistota, ve které všichni žili, omlouvala, až ospravedlňovala i dílčí selhání.

To se postupem času změnilo. **Jakmile vláda přestala bořit** (zakazovat) a začala tvořit (vymýšlet záchranné programy), **měřítka žurnalistů se zpřísnila**; přinejmenším se to ukazuje v jejich výpovědích. V postupně předkládaných programech státní pomoci nacházeli (i na základě natáčení s respondenty) nedomyšlená místa. Také ochota tolerovat přetrvávající restriktivní opatření ustupovala. Soudím, že novináři ji postupně ztráceli s tím, jak si po počátečním překvapení a soustředění na epidemii jako takovou začali uvědomovat ekonomické dopady krize, resp. vyhlášených omezení. Zčásti za tím může být i zřetelná propast mezi tím, před čím autority zpočátku při šíření koronaviru varovaly, a následnou realitou v Česku. Novináři sice explicitně uznávali, že země první vlnu nákazy zvládla (alespoň co se týká vyjádření v počtech nemocných), ale zmíněný rozpor mezi pesimistickým scénářem, kvůli kterému se zákazy přijímaly, a skutečností mohl jejich uvažování nepřímo ovlivnit.

Nadto naléhavost, s jakou kabinet lidi omezoval, byla vystřídána váhavějším postupem při rozdělování obyvatel do skupin podle druhu nebo zákonného nástroje pomoci. To novináři vnímali velmi citlivě. „*Vlastně ta vláda jako dohání ty události. Naposledy, kdy jsem měl pocit, že události nedohání a že možná dělá věci včas, je, když byl ten týden zákazů. Od toho desátého do patnáctého března. Ale třeba ta ekonomická pomoc, tam jsou ve vleku události totálně.*“¹²⁶ Reportéři jistě mohli být ovlivněni příběhy, které sami zaznamenávali a zprostředkovávali v reportážích, případně také vlastními očekáváními a erudicí v oboru (více narátorů se specializovalo na ekonomická témata) nebo též – opětovně – rozpory ve výrocih politiků. „*Potom třeba jsme se ptali (ministryně financí, pozn. aut.) na přímou podporu živnostníků. ‚Ne, to ne, to by bylo příliš drahé pro rozpočet.‘ Asi za tři dny to sama navrhla. Pak jsme se měsíc ptali na to, co ty skupiny, na který se zapomnělo? Majitelé eseroček drobných, DPP¹²⁷, DPČ¹²⁸. ‚Ne, to jsou marginální skupiny, těch moc není, ti vlastně nejsou.‘ Já jsem říkal: ‚Paní ministryně, jako vy jste na ně zapomněli.‘ Po měsíci, dneska, zítra sněmovna bude schvalovat podporu pro ně, jo?‘*“¹²⁹

¹²⁶ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

¹²⁷ Lidé pracující na dohodu o provedení práce.

¹²⁸ Lidé pracují na dohodu o pracovní činnosti.

¹²⁹ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

6.2 Neformální rozhovory novinářů s politiky

„Potřebovali se ukázat.“

Vztah mezi novináři a politiky bývá ve standardně fungující liberálně demokratické společnosti pevně ukotven a obě strany své pozice respektují. Koronavirová krize zvýraznila v tomto vztahu jeden specifický aspekt: Profese se víc než kdy dřív přiblížily ekonomickým pozicím **nabídky** na jedné straně (politika) a **poptávky** na straně druhé (žurnalistika). Vzájemné obchodování probíhalo kontinuálně. Součástí byznysu je i marketing.

Rozhovory mezi novináři a politiky se neodehrávají jen před zapnutými kamerami. Vzájemná debata probíhá už při domlouvání interview a také po jeho skončení. Zažitou praxi sice koronavirus nakrátko přerušil, když Úřad vlády omezil účast novinářů na tiskových konferencích. Zástupci veřejnoprávních médií ale měli po celou dobu výjimku a individuální rozhovory, byť v rouškách, mohli v terénu pořizovat všichni novináři, jejichž žádostem ministři vyhověli.

Informace získávané mimo záznam (off-the-record) obvykle pomáhají při tvorbě reportáží – objeví se v nich buď bez uvedení zdroje, nepřímo (jsou například použity jako dotazy na jiné respondenty), nebo vůbec. Žurnalisté jsou si vědomi toho, že obzvlášť v případě off-the-record informací poskytovaných politiky může být motivací politický konkurenční boj a zároveň vylepšování vlastního obrazu. Narátoři popisovali, že nejinak tomu bylo i během nouzového stavu. *„Když se ty kamery opravdu vypnou, tak ty lidi mají nějakou potřebu se s tebou bavit trošku jinak. Ta rovina je taková osobnější. Myslím, že oni jsou vedený nějakým takovým zadním pocitem, že musí udělat to nejlepší, co je v jejich silách, ale (...) tam někde vzadu jim bliká ten majáček voleb, chtěj být hezký a chtěj ukázat na to, že by tady měli být zvolený i do budoucna.“*¹³⁰ Častěji než relevantní informace poslouchali žurnalisté v neformálních rozhovorech s politiky jen obhajobu vykonaných anebo nevykonaných činů.

Jedním z obrazových symbolů počátečního období krize a zároveň prvoplánovým produktem vládního marketingu bylo defilé nejvyšších představitelů státu po boku čínského velvyslance na letišti, kde přistálo první letadlo s ochrannými pomůckami.

¹³⁰ Z rozhovoru s Hanou Vorlíčkovou 16. 5. 2020.

Letadlo, za jehož přilet a náklad na palubě Česko zaplatilo desítky milionů korun.¹³¹ Narátoři předložili více příkladů, které dokládaly mediální soupeření uvnitř vládní koalice. Vizuálním zlomem či odrazovým můstkem pro obrazovou složku vládního marketingového mixu se stal právě první letecký spoj *China Eastern*, protože do té doby toho kabinet mnoho ukázat nemohl – lidé si šili roušky sami a z nemocnic přicházely první zprávy o nakažených zdravotnících. *„To jeli piárově jak Hamáček a spol., kolem něj ty lidi to jeli strašně piárově. Potřebovali se ukázat, potřebovali říct: ‚Tohle letadlo je naše, tyhle roušky jsou naše, tohle přivezeme my, teď mi to chce někdo jako mediálně vzít.‘*“¹³²

Situace se částečně proměnila se zaváděním vládních programů na pomoc ekonomice. Tady se neformální vztahy a rozhovory mezi politiky a novináři mohly konkrétně (a pravděpodobně oboustranně užitečně) projevit například v tom, že někdo získal zprávu o konkrétní chystané pomoci dřív, než ji kabinet nebo příslušný ministr ohlásil na tiskové konferenci, případně mohl nabídnout přesnější informace než konkurenční média. Ani v této fázi ale **žurnalisty neopustila skepse** – těžce totiž hledali do zpravodajství příběhy firem, kterým stát skutečně pomohl. *„My tady vehementně říkáme, že pomáháme, ale upřímně, já jediný lidi, u kterých vím, že se jim pomohlo, jsou lidi, který mně dodal někdo napojený na vládu nebo napojený na rozvojovou banku, jo. (...) Ale já jinak těch podnikatelů mám kolem sebe bambilion a nevím to od jednoho z nich, jo? A naopak všichni mi říkají: ‚Hele, nás poslali do háje, nám to odmítli.‘ Tohle ve mně zanechává určitou trpkost a možná i teď jako to bude horší a horší.*“¹³³ U plošného vyplácení pomoci lidem, jakým bylo například ošetřovné nebo kompenzační bonus pro OSVČ, byla situace odlišná. Novináři se snadno mohli sami ptát v terénu a zjišťovat, jak vládní opatření fungují. U úvěrových programů typu COVID ale měli pozici těžkou; posuzované žádosti o pomoc konkrétních firem nebyly veřejné, a tak byly jedním ze způsobů znovu dotazy mimo záznam a získávání tipů tímto způsobem.

¹³¹ Fotografie a podrobnější informace jsou dostupné například na: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/foto-koronavirus-cina-letiste-vaclava-havla-respiratory-zdravotnicky-material_2003201801_cha.

¹³² Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

¹³³ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

7. Vnímání vlastní role

Vzestup sledování zpráv se v souvislosti s koronavirem stal celosvětovým trendem. Podle Evropské vysílací unie, sdružující média veřejné služby, sledovanost hlavních večerních televizních zpráv v březnu meziročně vzrostla v průměru o 20 %.¹³⁴ Ve Spojených státech aktivně vyhledávalo informace 92 % dospělých, což je o 32 procentních bodů víc než za běžných okolností. Pandemie přivedla k médiím i lidi, kteří se o zpravodajství a dění ve společnosti do té doby nezajímali: Jednou takovou skupinou jsou mladí a druhou skupinou ti nejméně vzdělaní (Casero-Ripollés 2020, s. 4 a 9). Tato kapitola se snaží postihnout, jak na tuto obrovskou příležitost nahlíží sami novináři a jak vnímají vlastní roli v celém koronavirovém příběhu – ať už v pracovní, nebo čistě osobní rovině.

7.1 Role televize

„Ten strach možná taky máme zčásti na svědomí.“

O rekordní sledovanosti České televize včetně její hlavní relace už jsem se zmínil v šesté kapitole (s. 43). *„Já jsem si uvědomil, jak silný jsou v dnešní době ještě pořád televize a jejich hlavní zpravodajské relace. Něco, co je vlastně jako analogový, něco, co je pro mě, pro tebe neskutečně oldschoolový. Jako sedni si v sedm večer na prdel a koukej se na televizi, aby ses něco dozvěděl.“*¹³⁵ Studie vědců z Národního ústavu duševního zdraví pak dokonce konstatovala, že pravidelnější sledování veřejnoprávních médií zlepšovalo celkový duševní stav, zatímco zvýšená důvěra ve zpravodajství, více orientovaná na dramatictější podání, úzkostnost naopak zvyšovala.^{136, 137} Všichni narátoři ale uvažovali nad tím, jestli jejich zpravodajství lidem pomáhá, nebo má i nezamýšlené vedlejší efekty.

S reakcemi na vlastní práci se novináři setkávali dennodenně, při natáčení i v soukromí. Zatímco zpětná vazba v číslech sledovanosti pro ně byla jednoznačně potěšující a přes deklarovanou narůstající únavu je motivovala k dalšímu úsilí, konkrétní

¹³⁴ Podle interního materiálu *UPDATE: COVID-19 Crisis, PSM Audience Performance*. EBU, 2020.

¹³⁵ Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

¹³⁶ Národní ústav duševního zdraví. *Volební preference a způsob sledování médií mají vliv na duševní zdraví během pandemie covid-19, naznačují první výsledky studie*. Tisková zpráva [online]. Klecany: NÚDZ, ©2020 [cit. 23. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/files/pdf/tz-volebni-preference-zpusob-sledovani-medii-covid-19.pdf>.

¹³⁷ Negativní dopad na duševní zdraví byl podle vědců výraznější u lidí, kteří se omezovali pouze na rychlé čtení titulků. Ti, kteří četli celé texty, případně si k nim ještě dohledávali další informace, na tom byli lépe.

odezvy – tváří v tvář jiným lidem – byly rozporuplné. Ačkoliv sami pracovali stále v mimořádném tempu za radikálních organizačních změn, mezi lidmi začali postupně vnímat přesycenost koronavirovou tematikou. „*Vylezli jsme ven, dávali si kafe na Jiřáku, měli jsme tam zaparkovaný štábní auto, než jsme jeli točit jinam, a ty lidi říkali: ‚Jé, vy jste z Český televize, díky, děláte to super, věnujte se tomu dál, jste přehledný.‘ ... A myslím si, že dneska už je to: ‚Lezete mi na nervy.‘ To je to sdělení.*“¹³⁸ Rozlišit přitom, nakolik je taková odezva způsobená samotným koronavirem, případně státními zásahy nebo čistě zpravodajským pojetím událostí, už nedokázali. Ostatně jednotvárnost začali pociťovat sami, byť dál podávali nadstandardní výkony. Zdá se ale, že zároveň cítili potřebu svou práci bránit. V týchž rozhovorech, v nichž přiznávají zemdlenost fyzickou i tematickou, současně připomínají, že neměli o čem jiném natáčet. Argumentem k takovému tvrzení nepochybně mohlo být to, že **jiná relevantní agenda se od začátku března v podstatě neobjevila**. A pokud ano, vždy byla do nějaké míry ovlivněna – častěji však přímo podmíněna – děním souvisejícím s pandemií. „*Myslím si, že už je toho moc i z naší strany a že ten strach z toho možná jako máme zčásti taky na svědomí. Na druhou stranu jsme se snažili to nějak vysvětlit tak, aby ty lidi informace měli. Pokud zkoukli ty Události celý, tak doufám, že si udělali nějaký vyvážený názor.*“¹³⁹ Pro úplnost ještě připomenou, že prožitky žurnalistů byly nahrávány v době stagnujících denních nárůstů počtu nových případů covidu-19. Jak se ukázalo těsně před odevzdáním tohoto textu, šlo o pomyslné dno křivky ve tvaru písmene „V“ (počáteční nárůst počtu odhalených nakažených byl utlumen, v létě se začala čísla znovu přibližovat těm jarním).¹⁴⁰

Někteří narátoři se snažili ukotvit zpětnou vazbu, kterou získávali, v mnohem širším kontextu. Hledali paralely mezi různými mimořádnými událostmi a reakcemi společnosti. „*Měli jsme tady protiromský demonstrace, takže frustrace šly přes Romy, pak šly frustrace přes uprchlíky, teď máme tady frustrace přes lidi, kteří onemocněli covidem, protože určitě byli v zahraničí. Všechny ty závisti a všechno to, si myslím, že prostě*

¹³⁸ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

¹³⁹ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

¹⁴⁰ Na konci července ještě provedlo Ministerstvo zdravotnictví revizi dat, po které výrazně poklesl počet aktuálně nakažených lidí v evidenci. Na trendu narůstajících denních případů to nic nezměnilo, v textu zmiňovaný tvar křivky (písmeno „V“) se jen poněkud protáhl. Ministerstvo úbytek nakažených po administrativním zásahu vysvětlovalo tím, že hygienické stanice se soustředily na dohledávání kontaktů infikovaných a nestihaly průběžně z databáze vyškrtávat „uzdravené“, tedy lidi, u kterých už nákaza odezněla. K takové klasifikaci byly zprvu potřeba negativní testy; od začátku července úřady změnilly i tuto praxi a lidi, u nichž analýza odebraného vzorku prokázala covid-19, ale neměli příznaky onemocnění, začaly do této kategorie zařazovat automaticky po uplynutí čtrnáctidenní karanténní lhůty.

vyplavalo. *A nemyslím, že vyplavalo jenom to dobré.*¹⁴¹ Sociologickou a politologickou dimenzi uvažování pravděpodobně vedle historické zkušenosti zčásti formují i aktuální výroky a kroky zvolených reprezentantů země. Koneckonců řada evropských vlád se snažila zobrazovat covid-19 jako druhý příchod tří předchozích krizí, které v uplynulé dekádě otráslly starým kontinentem, což byly terorismus, finanční a uprchlická krize (Krastev 2020, s. 20), aby tím posílila vlastní pozici a legitimizovala přijímaná opatření včetně uzavírání hranic a nasazování technologií pro sledování občanů, byť třeba v podobě zpětného monitoringu jejich pohybu. *„Já se trošku obávám toho, aby pokud by se tady ekonomické problémy táhly déle, a tohle už může být přímý důsledek té krize, aby ten sklon k extremismu jakémukoli u nás nebyl přijatelnější, více přítomný než v minulých letech. Z toho mám trochu strach. Myslím si, že tady před tou krizí byly na pováženou některé tendence viditelné, že ta krize je může trošku ještě umocnit.*¹⁴²

To, **aby v lidech nezůstal strach**, který by posílil extremistické tendence, je sdílenou obavou více narátorů. Den co den tak budou muset dál zvažovat, jak tvořit pandemické zpravodajství, aby zodpovědně informovali, ale zároveň sami strach nešířili. *„Vezmi si, blíží se volby a ti politici možná budou furt chtít v tom nějakým způsobem jet, že chtějí zachraňovat svět. Možná jim křivdíme, možná se snaží pomoci, ale já se bojím toho, že fakt to budou udržovat nějaký to napětí.*¹⁴³ Pokud byla v počátečních dnech a týdnech epidemie v Česku při snaze televize o včasné a úplné informování veřejnosti pochopitelná výrazná závislost na informacích z vlády, pak by měla ustoupit. Z velké části se to už jistě stalo a vysílatel veřejné služby drží vysoký standard reportování, který diváci oceňují.¹⁴⁴ Prostor pro ještě větší odstup ale možná zůstává. Stejně tak zůstává otázkou, zda natolik mimořádnou a neustále se vyvíjející událost, jakou je pandemie, stačí **zpravodajsky pokrývat, nebo je třeba ji průběžně odkrývat** (bez ohledu na hned v úvodu práce zmíněné rozdělení žurnalistiky na zpravodajství a publicistiku). Všem médiím, Českou televizi nevyjímaje, nějakou dobu trvalo, než začala kritičtěji prezentovat zejména počty nakažených. *„Se mi ozvala jedna paní doktorka z hygieny, se kterou kdysi v Liberci, když jsem krajánkovala, tak jsme spolu hodně točily. Dnes je to dáma v penzi. Jako hrozně volala po tom, ať nešíříme paniku, ať hrozně uvážlivě informujeme o těch číslech, že jo, že*

¹⁴¹ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

¹⁴² Z rozhovoru s Martinem Řezníčkem 3. 6. 2020.

¹⁴³ Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

¹⁴⁴ Na škále od 1 do 10 získal v diváckém průzkumu zpravodajský kanál ČT24 průměrné hodnocení 8,8. Podrobnosti například na: <https://www.mediar.cz/ct24-ma-historicky-nejvyssi-podil-na-publiku-9-5-pct/>.

ty čísla samy o sobě moc nevyprávějí, že vždycky je potřeba je k něčemu vztáhnout.“¹⁴⁵ Dlouho byla média jen zrcadlem úředně zveřejňovaných dat. Postupně přístup měnila. Udělal to i sám stát, když po pár týdnech zavedl pravidelné brífinky Ústavu zdravotnických informací a statistiky, který nabízel analýzu dat, a nikoliv jenom jejich politický či epidemiologický komentář.

Kodex České televize v jednom z článků věnovaných referování o kritických situacích mimo jiné uvádí, že je nezbytné, dokud taková situace trvá, přednostně věnovat pozornost prognóze a aktuálnímu vývoji události, včetně následků, a až poté analýze příčin a důsledků.¹⁴⁶ Při absurdně doslovném výkladu takového ustanovení a s přihlédnutím k aktuálnímu vývoji epidemie by bylo možné první kritickou zmínku odvíjet nejříve tak za rok (odhadem a v nadsázce). Kvůli tomu pasáž z kodexu nezmiňuji, dokresluje však normativní předpoklad rozdílu mezi standardním zpravodajstvím a informováním během mimořádných situací. Ukázalo se to i během nynější krize. Zpočátku dominoval zpravodajský servis, přinášení nejnovějších čísel, vládních opatření, příběhů nakažených a příběhů ohrožených (příspěvky o nedostatku ochranných pomůcek v první linii). Ať už byly dílčí úvahy narátorů jakékoli, všichni si uvědomovali vlastní odpovědnost a dosah zpravodajství, které dennodenně předkládali a předkládají veřejnosti: čím větší intenzita (čím víc minut v hlavní zpravodajské relaci), tím větší dopad. „*Tady někde začíná být ten moment, kdy lidi si uvědomí nejenom, že se něco děje, ale začnou se podle toho chovat. Fakt si nemyslím, že změna chování společnosti byla ať už na základě vyhlášení nouzového stavu, nebo na základě nějaké ne úplně přesvědčivé tiskovky, ať už ne úplně přesvědčivě působícího premiéra, nebo ne úplně přesvědčivě působícího ministra zdravotnictví. Já si myslím, že v tomhle to bylo opačně. (...) To bylo to, jaký obrovský důraz, pro mě jako novináře zcela pochopitelný zpravodajský důraz, tomu dala média a hlavně teda ta média, která vysílají ty velké večerní televizní zprávy.*“¹⁴⁷ Měl být vysílatel veřejné služby od začátku kritičtější? Převažuje v době celonárodní tísně (resp. globální krize s dopadem na celé státy) nějaký vyšší princip, který velí neoslabovat pozici vlastních autorit, jež vydávají nařízení o ochraně veřejného zdraví? A zároveň zůstat tak daleko od propagandy, jak jen si každý dovede představit?

¹⁴⁵ Z rozhovoru s Marcelou Augustovou 10. 6. 2020.

¹⁴⁶ Kodex České televize, 2003. In: *Česká televize* [online]. Praha [cit. 23. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-5-pece-o-informace-ve-zpravodajstvi-a-aktualni-publicistice/>.

¹⁴⁷ Z rozhovoru s Lubošem Rosím 12. 5. 2020.

Nevyřčené myšlenky pravděpodobně ovlivňovaly tvorbu mnohých žurnalistů během referování o pandemii covidu-19. Implicitní rozvahy ale v rozhovorech zhmotnil jen zlomek narátorů. „*Kolikrát jsme seděli a říkali si: ‚Co za tím je, nejsme tady už fakt jen jako nějaký loutky pro něco jiného?‘ I tohle jsme řešili. Myslím, že teď je ta doba, kdy jsme nalomení – nejen novináři, ale i veřejnost – v tom, co teda, jestli všechna ta opatření byla v pořádku.*“¹⁴⁸ Domnívám se, že téma **role médií v době krize** je nyní znovu otevřeno, jakkoliv mnohovrstevnatý může být už jen samotný pojem krize a jakkoliv odlišné mohou být představy o tom, zda byl koronavirovými událostmi zcela naplněn. Je to období nejistoty? Je to zlomová éra? Doba, kdy je třeba rozhodnout, co dál? Na konci krize bude změna. A bude také prostor pro důkladnou obsahovou analýzu vysílaného zpravodajství, která může změnit přístup ke krizi příští. Určitě nezmění odpověď na otázku, zda mají být vláda a státní úřady pod kritickým drobnohledem médií, může ale nabídnout komplexnější zhodnocení dopadu na respektování nařízení autorit, případně posilování či oslabování klíčové role vlády jako takové.

7.2 Osobní role

„Jsem fakt důležitý kolečko v tom systému.“

Zatímco o úloze vysílaného zpravodajství narátoři během zaznamenávaného vyprávění přemítali sami, případně se téma zkrátka občas vynořilo a zase zanořilo v průběhu rozhovoru, o vlastní roli v celém koronavirovém příběhu, či dokonce o tom, jak ji vnímali, zpravidla nemluvili, dokud jsem jim nepoložil přímý dotaz. Do odpovědí se znovu vrátila hlavně profesní rovina, ale velmi osobní prožitky spojovali novináři i s ní. A koneckonců často se pracovní i domácí sféra prolínaly. „*Najednou jsem měla pocit, že jsem fakt důležitý kolečko v tom systému, že nejsem úplně jako na okraji. Měla jsem pocit, že práce, kterou dělám, má smysl. A ten pocit se mi vrátil po jako delší době a je fajn, je prostě fajn. Tak to je asi po té pracovní stránce. A po té soukromé... Najednou jsem měla pocit, že ta rodina mě podporuje. Ta rodina, která v tenhle okamžik, protože tím, jak dcera do školy nemohla, tak najednou jsem cítila, že tu podporu fakt mám. To bylo jako příjemný zjištění. Do té doby všichni spíš nadávali: ‚No jo, ty zase přijdeš pozdě, tady v lednici nic není.‘*“¹⁴⁹ **Obstát zároveň v práci a zároveň v rodině** bylo očima narátorů obtížnější než dřív, protože požadavky se vystupňovaly na obou „frontách“. Novináři, jejichž povolání je

¹⁴⁸ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

¹⁴⁹ Z rozhovoru s Hanou Vorlíčkovou 16. 5. 2020.

obecně velmi náročné na čas i psychiku, to zmiňovali často. Jedním dechem ale dodávali, že jejich profesi koronavirus neohrozil a nemuseli se tak zabývat poklesem příjmů, nebo dokonce ztrátou zaměstnání jako tisíce jiných rodin v zemi.

Nikdo sám sebe neoznačil za „nasazeného v první linii“; respekt k práci zdravotníků, ale třeba i pokladních nebo řidičů hromadné dopravy převážil nad tím, že reportéři se také pohybovali v nemocnicích, ve frontách lidí čekajících na testy atd. Riziko, které sami podstupovali, popisovali jako přiměřené nebo minimální.

Dokázali vyjádřit i určitou výhodu, kterou jim jejich profese poskytovala: „*Jsmo prostě informovaný, my nemusíme moc jakoby čelit tomu, že čteme 60 zdrojů, každý říká něco jiného, už se v tom umíme asi líp orientovat. V tomhle asi nejsme jeden z deseti milionů.*“¹⁵⁰ K tomu, aby si uvědomili tuto přednost, přispěly i praktické zkušenosti. Na novináře se obraceli lidé z jejich okolí se žádostmi o odhad dalšího dění nebo s prosbami o vysvětlení, co přesně znamenají vyjádření politiků. „*Těch prvních 14 dní jsem řešil denně, nepřeháním, pět až deset telefonátů nebo zpráv od lidí, který třeba jsem neviděl dva tři měsíce, rok dva tři. A najednou mi začali psát, co bude, jak to bude. Jsem živnostník, kdy něco dostanu, v jaký je to fázi, přemýšlí o tom někdo? (...) A já jsem jim vlastně tyhle věci zjišťoval.*“¹⁵¹

Na více místech v rozhovorech se ukázaly velké rozdíly mezi těmi, kteří mají rodinu a potomky, a těmi, kteří děti nemají (viz též s. 34). Rodičové akcentovali nutnost zaopatřit ratolesti nejen ve spojitosti s uzavřenými školami a domácí online výukou. Starost o děti na jedné straně tmelila partnerské soužití, na druhé straně se v ní projevil odlišný pohled pečujících manželů na rizika spojená s koronavirem. „*No, žena říká, že jsem magor, že jsem spoustu věcí bral na lehkou váhu, že jsem kluka furt tahal ven. Takže u ženy jsem neuspěl (úsměv, pozn. aut.) asi, ta mě prostě za to peskuje dodneška. Ale (odmlka, pozn. aut.) asi dobrý.*“¹⁵² Bezdětní kolegové měli větší prostor pro rozvažování nad svou pozicí v práci a nad tím, co si z práce odnášeli domů.

Zkušenosti se v době koronavirové sbíraly rychleji. Bezprecedentní preventivní opatření zahrnující především rozdělení zaměstnanců na dvě skupiny, které se střídaly, **uspíšila i profesní postup** některých redaktorů a moderátorů nebo alespoň posílila jejich dosavadní postavení mezi spolupracovníky. „*Já v sobě doted' měla takový ty pocity, že profesně jsou mnohem dál než já. Člověk je jako furt za nimi a vždycky bude, což jako*

¹⁵⁰ Z rozhovoru s Michaelou Novákovou 17. 5. 2020.

¹⁵¹ Z rozhovoru s Petrem Vaškem 5. 5. 2020.

¹⁵² Z rozhovoru s Richardem Samkem 14. 5. 2020.

přetrvává i tak, ale zároveň jsme teď byli poprvé spolu v tom, že jsme spolu zažívali něco poprvé. Všichni ti, kteří to dělají dvacet let, tak najednou prostě říkali: ‚My jsme to taky nezažili nikdy.‘ A byli jsme vlastně na jedné lodi. A že se to vyrovnalo tak trošku.“¹⁵³ Optimistický náhled nejmladší narátorky ale nesdílela jedna z nejzkušenějších reportérek; protiepidemická opatření zřejmě její život ovlivnila výrazněji (pohyb po republice za známými, za divadlem, hledání partnera apod.). „Říkám si: ‚V tomhle najít nějaký vztah nebo mít nějakou rodinu, je úplně nemožné.‘ Takže v těch čtyřiceti dvou člověk dostane takovou pecku, že si říká: ‚Ty vogo, já se takhle věnuju té práci, ta mě v tuhle chvíli už tak moc nenaplňuje.‘ A říkám si, jestli to stálo za to. Samozřejmě že stálo, že se člověk zase nadechne. (...) Mě tady dva tři měsíce koronaviru snad jako nesejmou, ale myslela jsem si, že to bude jednodušší.“¹⁵⁴

Ze všech rozhovorů je patrné, že dění spojené s koronavirem výrazně ovlivňovalo profesní i osobní život novinářů – navíc obě roviny jsou u nich možná těsněji spojené, než je tomu v případě jiných povolání. Zdá se, že zatímco narátoři s potomky museli řešit více praktických záležitostí, bezdětní kolegové byli citlivější k psychologickým dopadům pandemie na jejich vlastní životy. Jde o postřeh, který vyvěral z rozhovorů pořizovaných během nouzového stavu a který by si zasloužil detailnější zkoumání expertů v oboru.

¹⁵³ Z rozhovoru s Denisou Kotkovou 17. 5. 2020.

¹⁵⁴ Z rozhovoru s Leou Surovcovou 11. 5. 2020.

8. Závěr

Pandemie covidu-19 výrazně zasáhla do životů lidí na celé planetě. Statisíce o životy přišly. Číslo nelze marginalizovat ani v globálním měřítku téměř osmimiliardové populace. To nejobyčejnější a nejsamozřejmější – žítí – je zároveň tou nejvyšší hodnotou, kterou na Zemi uznáváme. Hrozba představovala bezprecedentní výzvu i pro média. Lidé začali vyhledávat informace mnohem častěji a obraceli se ve větším měřítku také k televizním obrazovkám. Očekávali zpravodajství, které jim pomůže zorientovat se v záplavě čísel a vládních nařízeních, chtěli odpovědi na otázky, jak se mají chovat, případně kdo jim pomůže a kdy. Toho si novináři byli vědomi – stejně jako zodpovědnosti za nešíření paniky.

Z rozhovorů s deseti redaktory a moderátory České televize vyplynulo, že si žurnalisté s určitým odstupem uvědomili, že sedí ve vlaku rozjetém zběsilou rychlostí; hodnoceno zpětně by ho bývali zřejmě přibrzdili rychleji. Pohled z bočního okénka na rychle se míhající události ale postupně obohatili i o výhled dopředu, ohlédnutí dozadu a nakonec i pohled z výšky na vlak samotný. Jedním z dílčích, praktických dokladů tohoto vývoje je třeba ústup od prezentace souhrnného počtu všech odhalených případů nákazy koronavirem v Česku k výstižnějšímu údaji o aktuálně nakažených; první číslo totiž nikdy neklesne... Z rychlíku se stal spěšný spoj a nakonec vlak osobní, častěji zastavující a poskytující prostor k zamyšlení. Na takových zastávkách bylo možné hledat i dobré zprávy a příběhy úspěchů v boji s epidemií.

Pokud novináři o vlastní práci pochybovali, vždy také byli ochotni její výsledky hájit. Příklad ke známé Churchillově charakteristice demokracie je snad patetický, ale určitě výstižný: Naše zpravodajství možná bylo tím nejhorším, ovšem mimo všechna ta ostatní.¹⁵⁵

Koronavirus zcela bezprecedentním způsobem proměnil výkon novinářské profese. Kompaktní tým rozdělil na nezávislé skupiny působící odděleně v terénu a v redakci. S nebývalou změnou se mnozí zúčastnění stále vyrovnávají. Preventivní opatření státu pak zasáhla i do jejich soukromých životů. Mnohé přiměla ke kontinuálním pokusům o psychologickou analýzu sebe sama. I přes zostřené napětí v práci, na ulici a doma se ale ukázala jedna z výhod výkonu novinářské profese – jsou to lidé ve většině uvyklí

¹⁵⁵ „V tomto světě hříchů a trápení už bylo mnoho vyzkoušeno mnoho způsobů vládnutí a další teprve budou. Nikdo nepředstírá, že demokracie je dokonalá nebo vševědoucí. Vlastně bylo řečeno, že demokracie je tím nejhorším způsobem vládnutí až na všechny ty ostatní, které už byly vyzkoušeny.“ (Winston Churchill, 11. listopadu 1947; podle <https://winstonchurchill.org/resources/quotes/the-worst-form-of-government/>)

mimořádným událostem i nejistotě. A proto mají větší schopnost je zvládat než většina populace. Připouštěli a popisovali dopady na vlastní životy od těch poněkud abstraktních až po zcela konkrétní drobnosti typu obstarání zásob potravin na čtrnáct dní dopředu. Současně s tím však většina jako by v osobní rovině sdělovala: Nebudeme z krize dělat drama.¹⁵⁶ Bylo však nemožné takové osobní přesvědčení vyčíst z vysílaného obsahu. S přihlédnutím k tomu, že zákon zakazuje prezentaci vlastních názorů, případně jejich prolínání s fakty, je to vlastně v pořádku. V narátorech ale postupně sílilo vnitřní napětí. A tak, jak zpočátku bylo jejich zpravodajství závislé na výsledcích a výrocích z jednání vlády, se začal zvětšovat odstup mezi informačním vstupem a zpravodajským výstupem.

Provedený výzkum limituje skutečnost, že zkoumal nehistorickou událost. Nehistorickou v tom smyslu, že se stále ještě vyvíjela a patřila mnohem víc do přítomnosti než do nedávné minulosti. Vykrešlovat nějakou událost jako závažnější a dramatičtější, než odpovídá skutečnosti, lze jistě oprávněně nazvat přeháněním. Na druhou stranu mapovat neznámé, a tudíž nepředvídatelné riziko, o němž mluví celá populace, to je jistě pochopitelné. Oslovení novináři oscillovali mezi bojem proti strachu a informováním o strachu. Pohybovali se v prostoru, v němž se ke koronaviru vyjadřoval každý. Vzhledem k neznalosti hrozby a odlišnostem v protiepidemickém přístupu v různých státech světa chtěli nabídnout víc názorů i v domácím prostředí.

Pokud stát na základě nynějších zkušeností přepisuje pandemické plány, mohly by stejné události přispět i k redefinování vnitřních směrnic mediálních domů, nebo ještě lépe vyústit přímo ve zpracování konkrétních instrukcí platných pro výrobu zpravodajství v době ohrožení veřejného zdraví. *Kodex České televize* obsahuje několik ustanovení věnovaných kritickým situacím.¹⁵⁷ Jsou nadmíru obecná a velmi zjednodušeně konstatováno kladou důraz na to, aby takovou situaci televize nepodcenila. Během nynější krize ale vyvstal problém přesně opačný. Hojně ho připomínali i samotní narátoři.

Vzletně a obecně formulovaný kodex jistě bude platit za všech okolností, ale nemusí se v každé situaci stát použitelným vodítkem. Místo nenapadnutelných univerzálních mouder je třeba pro každou situaci zkoncipovat soupis jasných doporučení, která se mohou průběžně aktualizovat. Koho se ptát, jaké dotazy pokládat, jaké zdroje

¹⁵⁶ Slogan pojišťovny *Commercial Union* z osmdesátých let 20. století. Reklamní klip dostupný například na: <https://www.youtube.com/watch?v=uq8E8ILrVS0>.

¹⁵⁷ Za kritické situace považuje zejména válečné konflikty, teroristické činy, násilné střety, přírodní katastrofy, technologické nebo dopravní havárie. Šíření nakažlivé nemoci explicitně nezmiňuje.

používat, co je žádoucí natáčet a zobrazovat, kdy je vhodné častěji rekapitulovat dosavadní vývoj – to jsou jen některé z aspektů, které by měly být v odlišné krizi odlišně vymezeny.

Vztah tradičních médií k sociálním sítím¹⁵⁸ by měl být také upraven – obzvláště v krizových situacích. Klasická média, definovaná mimo jiné menším stupněm závislosti na internetu, vzhlíží k sociálním sítím s oprávněným pocitem ohrožení své vlastní pozice. Odmítají se přitom smířit s popularitou nových informačních kanálů i z toho důvodu, že dosud nepodléhají srovnatelné regulaci a že publikovat na nich nevyžaduje v zásadě ani čas, ani odbornou erudici, na což sama tradiční média musejí vynakládat největší prostředky. Evoluci ale nezastaví, místo toho ji vlastním přičiněním urychlují. Logickou snahu vymezit se precizním a spolehlivým zpravodajstvím a udržet si třeba menší, ale věrné publikum, doplňují obsedantní potřebou nonstop sledovat paralelní svět na sociálních sítích a tamní trendy zrcadlit ve vlastním obsahu. Byť s náležitou péčí upravené, nezřídka dokonce uvedené na pravou míru, získávají zprávy ze sociálních sítí váhu, která jim nenáleží.

Dosud jsme v souvislosti s pandemií covidu-19 svědky jen průběžného vyhodnocování toho, co se děje, nikoli ucelené analýzy. Čekáme na nějaký konec, který by posílil relevanci poptávaného rozboru, ať už bude takový konec čistě medicínský (pravděpodobněji díky nalezení bezpečné, účinné a dostupné vakcíny nebo dostatečné imunizaci velké části populace než kvůli vymizení koronaviru), anebo půjde o konec v důsledku většinové společenské shody na tom, že jsme se s virem naučili žít. Bez zavřených škol, zato s otevřenou myslí.

¹⁵⁸ Nejsou míněny samotné profily tradičních médií na sítích a snaha o komunikaci vlastního obsahu těmito kanály.

Použité prameny

ABRAHAM, Thomas, 2010. The Price of Poor Pandemic Communication. *British Medical Journal*. **340**(7759), 1307.

ABRAMS, Elissa M. a Matthew GREENHAWT, 2020. Risk Communication during COVID-19. *Journal of Allergy and Clinical Immunology*. **146**(8), 1791–1794.

BESSI, Alessandro, Mauro COLETTI, George Alexandru DAVIDESCU, Antonio SCALA, Guido CALDARELLI a Walter QUATTROCIOCCI, 2015. Science vs Conspiracy: Collective Narratives in the Age of Misinformation. *PLoS ONE*. **10**(2), 1–17.

BOCCACCIO, Giovanni, 2017. *Dekameron*. Vydání v Odeonu páte. Praha: Odeon. ISBN 978-80-207-1776-4.

BONNEUX, Luc a Wim VAN DAMME, 2006. An Iatrogenic of Pandemic of Panic. *British Medical Journal*. **332**(7 544), 786–788.

BRENNEN, J. Scott, Felix M. SIMON, Philip N. HOWARD a Rasmus Kleis NIELSEN, 2020. Types, Sources, and Claims of COVID-19 Misinformation. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. 1–13.

BROOKS, Samantha K., Rebecca K. WEBSTER, Louise E. SMITH, Lisa WOODLAND, Simon WESSELY, Neil GREENBERG a Gideon James RUBIN, 2020. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*. **395**(10227), 912-920.

CASERO-RIPOLLÉS, Andreu, 2020. Impact of Covid-19 on the media system. Communicative and democratic consequences of news consumptions during the outbreak. *El profesional de la información*. **29**(2), 1-11.

CINELLI, Matteo, 2020. The Covid-19 Social Media Infodemic. In: *ArXiv* [online]. s. 1–18 [cit. 2020-07-29]. Dostupné z: <https://arxiv.org/abs/2003.05004>

- CLARK, Robert A., 2016. *Business Continuity and the Pandemic Threat*. Ely: IT Governance Publishing. ISBN 9781849288194.
- CUSHION, Stephen, 2012. *Television Journalism*. London: Sage. ISBN 978-1446207413.
- FELDSTEIN, Mark, 2004. Kissing Cousins: Journalism and Oral History. *The Oral History Review*. **31**(1), 1–22.
- FLETCHER, Clive, 1992. Ethical Issues in the Selection Interview. *Journal of Business Ethics*. **11**(5/6), 361-367.
- FU, King-wa a Yuner ZHU, 2020. Did the world overlook the media's early warning of COVID-19? *Journal of Risk Research*. 1-5. DOI: 10.1080/13669877.2020.1756380. ISSN 1366-9877.
- GARRETT, Laurie, 2020. COVID-19: the medium is the message. *The Lancet* [online]. **395**(10228), 942-943 [cit. 2020-06-29]. DOI: 10.1016/S0140-6736(20)30600-0. ISSN 01406736.
- HATCHETT, Richard, Carter E. MECHER a Marc LIPSITCH, 2007. Public Health Interventions and Epidemic Intensity during the 1918 Influenza Pandemic. *PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA)*. **104**(18), 7582-7587.
- HILTON, Shona a Kate HUNT, 2011. UK Newspaper's Representations of the 2009–2010 Outbreak of Swine Flu: One Health Scare not over-hyped by the media? *Journal of Epidemiology and Community Health*. **65**(10), 941–946.
- KAUFMANN, Jean-Claude, 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty. ISBN 978-80-7419-033-9.
- KOSZARSKI, Richard, 2005. Flu Season: "Moving Picture World" Reports on Pandemic Influenza, 1918-19. *Film History*. **17**(4), 466–485.

- KRASTEV, Ivan, 2020. *Už je zítra? Aneb jak pandemie mění Evropu*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4647-3.
- LARSON, Mary, 2016. "The Medium Is the Message": Oral History, Media, and Mediation. *The Oral History Review*. **43**(2), 318–337.
- LA, Viet-Phuong, 2020. Policy Response, Social Media and Science Journalism for the Sustainability of the Public Health System Amid the COVID-19 Outbreak: The Vietnam Lessons. *Sustainability*. **12**(7), 1–27.
- MAYER, Roger C. a Mark B. GAVIN, 2005. Trust in Management and Performance: Who Minds the Shop while the Employees Watch the Boss? *The Academy of Management Journal*. **48**(5), 874–888.
- PAEK, Hye-Jin, Karen HILYARD, Vicki S. FREIMUTH, J. Kevin BARGE a Michele MINDLIN, 2008. Public Support for Government Actions During a Flu Pandemic: Lessons Learned From a Statewide Survey. *Health Promotion Practice*. **9**(4), 60–70.
- PECKHAM, Robert, ed., 2015. *Empires of Panic: Epidemics and Colonial Anxieties*. Hongkong: Hong Kong University Press. ISBN 9789888208449.
- PORTELLI, Alessandro, 2018. Living Voices: The Oral History Interview as Dialogue and Experience. *The Oral History Review*. **45**(2), 239–248.
- RITCHIE, Donald A., [2015]. *Doing Oral History*. Třetí vydání. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-939519-4.
- SCHINDLER-WISTEN, Petra, 2017. *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-3613-9.
- SLOAN, Stephen, 2012. On the Other Foot: Oral History Students as Narrators. *Oral History Review*. **39**(2), 298–311.

TEDLOCK, Dennis, 1975. Learning to Listen: Oral History as Poetry. In: GRELE, Ronald. *Envelopes of Sound: Six Practitioners Discuss the Method, Theory, and Practice of Oral History and Oral Testimony*. Chicago: Precedent Publishing, s. 122–123.

THOMPSON, Paul, 2000. *Voices of the Past*. Třetí vydání. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-289317-8.

TOMES, Nancy, 2010. Destroyer and Teacher: Managing the Masses During the 1918–1919 Influenza Pandemic. *Public Health Reports*. **125**(3), 48–62.

VANĚK, Miroslav, 2019. *Sto studentských evolucí: Vysokoškolští studenti roku 1989: životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*. Praha: Academia. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-3024-5.

VANĚK, Miroslav, 2014. Parallels, Divergences and Crossroads: Czech Oral History and Global Perspective. *Economic and Political Weekly*. **49**(30), 48–53.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE, 2015. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Karolinum. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VOSOUGHI, Soroush, Deb ROY a Sinan ARAL. The Spread of True and False News Online. In: *ScienceMag.org* [online]. [cit. 2020-07-05]. Dostupné na: <https://science.sciencemag.org/content/359/6380/1146>

WANG, Guanghai, Yunting ZHANG, Jin ZHAO, Jun ZHANG a Fan JIANG, 2020. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet*. **395**(10228), 945–947.